

УДК 94 (477.83/.86)

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

*Інститут історії Церкви Івано-Франківського богословського
університету імені Св. Івана Золотоустого
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету*

Олег ЄГРЕШІЙ

*Інститут історії, політології та міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Інститут історії Церкви Івано-Франківського
богословського університету імені Св. Івана Золотоустого*

Любов СОЛОВКА

*Івано-Франківська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України*

«ВІД ГОЛГОФИ ЧЕРЕЗ КАТАКОМБИ ДО ВОСКРЕСІННЯ»: ДО 70-х РОКОВИН ЛЬВІВСЬКОГО ПСЕВДО-СОБОРУ 1946 р.

У статті на матеріалах пересувної виставки «Від Голгофи через катакомби до Воскресіння» проаналізовано процеси насильної ліквідації УГКЦ (1945 - 1946р.) державним тоталітарним режимом, формування і розвитку катакомбної Церкви (1946 -1989 рр.) та відродження УГКЦ (1980-ті -1991 рр.).

***Ключові слова:** Греко-Католицька Церква, Львівський псевдо-собор 1946р., Ініціативна група, катакомбна Церква, єпископи, генеральні вікарії, священики, руху за легалізацію УГКЦ, пересувна виставка, джерельна база.*

Актуальність проблеми. Відзначення 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р., що став початком страждального шляху «катакомбної» Греко-Католицької Церкви, спонукає спільноту істориків до критичного переосмислення цілого ряду проблем - від процесу насильної ліквідації державним тоталітарним режимом і формування підпільних структур до легалізації та відновлення УГКЦ в незалежній Україні. Це можливо зробити, керуючись принципами об'єктивності та історизму, на основі критичного аналізу історичних джерел, як раніше доступних, так і виявлених тепер, зокрема, завдяки практичній реалізації законів України про декомунізацію та відкриття доступу до раніше засекречених архівних фондів репресивних органів радянського тоталітарного режиму, прийнятих Верховною Радою України у квітні 2015 р.¹. Додатковою спонукою дослідження вказаної проблеми стали також рішення 70-ї сесії Синоду

¹ Головні новації законів «невідкладної декомунізації» // Український інститут національної пам'яті: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/golovni-novatsii-zakoniv-nevidkladnoi-dekomunizatsii> [зчитано: 28.02. 2016].

єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ про «заходи щодо спомину 70-ї річниці Львівського псевдо-собору», прийняті 3-4 лютого 2016 р.¹.

З нагоди відзначення цієї сумної дати колективом Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого УГКЦ (ІЩ ІФБУ) спільно з науковцями Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО) було проведено евристичну, науково-пошукову роботу по виявленню нових джерел про насильну ліквідацію УГКЦ радянським тоталітарним режимом, становлення і щоденне життя «катакомбної» Церкви, легалізацію та відродження УГКЦ на початку доби незалежності України. Виявлені джерела стали основою для підготовки науково-популярної, інформаційно-просвітницької пересувної виставки, яка має спільне гасло **«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»**, але водночас кожен з її банерів має власне тематичне гасло, що умовно репрезентує три періоди розвитку УГКЦ: «Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.» (*додаток № 1*), «Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.» (*додаток № 2*) та «Воскресіння УГКЦ: від катакомб до відродження 1980-ті - 1991 рр.» (*додаток № 3*). Зауважимо, що добрим прикладом для наслідування стала виставка «До світла Воскресіння крізь терни катакомб», підготовлена Інститутом історії Церкви Українського Католицького університету в Львові².

Метою даної статті є висвітлення процесів насильницької ліквідації УГКЦ, особливостей її «катакомбного» періоду та відродження в незалежній Україні на основі матеріалів інформаційно-просвітницької виставки. Власне, специфіка даної статті полягає у послідовному деталізованому висвітленні матеріалів виставки, які, у свою чергу, наочно відображають окреслені три періоди розвитку УГКЦ.

В основі будь-якого історичного дослідження лежить комплекс джерел, кожен вид якого по-своєму допомагає історику відкрити певну частину історичної реальності. Тому **джерельною базою** виставки стали джерела, різноманітні за типами і видами, походженням і місцем зберігання. Автори виставки, керуючись думкою українського історика, фахівця в галузі джерелознавства М. Я. Варшавчика про те, що кожне джерело «є не лише свідченням про історичні факти, а й саме є історичним фактом, історичним явищем свого часу»³, прагнули використати максимально можливу кількість

¹ Постанови Сімдесятої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Вєровного Архиепископства УГКЦ // УГКЦ: офіційна сторінка: [електронний ресурс] - режим доступу: http://ugcc.ua/official/official-documents/postanovy_arxvepyskopskoho_synodu/postanovi_s%D1%96mdesyatoi_ses%D1%96i_sinodu_yepiskop%D1%96v_kiievogalitskogo_verhovnogo_arhiiepiskopstva_ugkts_75930.html [зчитано: 04.02. 2016].

² Виставка «До світла Воскресіння крізь терни катакомб», присвячена 20-й річниці легалізації Української Греко-Католицької Церкви (1989 - 2009) [опубліковано: 03.01. 2013] // Інститут історії Церкви Українського Католицького університету, м. Львів (далі - ІЩ УКУ, м. Львів): [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/blog/2013/01/03/vvstavka-1/> [зчитано: 15.02. 2016].

³ Варшавчик М.Я. Джерело історичне / М. Я. Варшавчик // Джерелознавство історії України: Довідник. - К.: Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. - С.40.

джерел, котрі можуть репрезентативно відобразити окреслені процеси і події, так би мовити, «передати дух епохи». Саме тому значну увагу було приділено вибору та поєднанню офіційних актових і зображальних (фото) документів.

У процесі підготовки виставки науковими співробітниками ІІЦ ІФБУ було опрацьовано значну кількість історичних джерел, що зберігаються в різних архівних установах, музеях і приватних колекціях.

Так, у Державному архіві Івано-Франківської області (за сприяння директора І. І. Гриника) виявлено офіційну статистику органів радянської влади про стан релігійних громад у Богородчанському та Коломийському районах у 1945 р., матеріали про ліквідацію УГКЦ у 1945 - 1946 рр. з фонду Р-388 «Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Станіславській / Івано-Франківській області»¹, а також розсекречені справи отців Романа Бахталовського, Григорія Балагурака ЧСВВ та Ярослава Сов'яка з фонду Р-2157 «Реабілітовані особи»². Значний інтерес становлять й розсекречені особові справи отців Авксентія Бойчука, Йосифа Гірняка, Петра Слугоцького, Мар'яна Пеняка з фондів Архіву Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області³. Окремі фото (владик С. Лукача та І. Слезюка) запозичено із електронного репозитарію Архіву Інституту історії Церкви Українського Католицького університету у м. Львів⁴. Деякі документи авторами виставки використано із архівних фондів Архиепархіального управління Івано-Франківської архиепархії та митрополії УГКЦ⁵, Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого УГКЦ⁶ і монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ⁷.

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 1 (09.09. 1944 - 01.08. 1945 рр. Книга реєстрації релігійного товариства греко-католицької церкви «Вознесіння і воскресіння» Богородчанського району Станіславської області). - 11 арк.; спр. 13 (26.09. 1944 - 01.08. 1945 рр. Дані про релігійні общини всіх віросповідань по Коломийському району Станіславської області). - 15 арк.; спр. 31 (13.02. 1945 - 02.03. 1946 рр. Дані, листування про монастирі, відомості про монахів і монашок греко-католицької і римо-католицької церков по Станіславській області). - 66 арк.; спр. 32 (17.07. 1945 - 07.03. 1946 рр. Матеріали про возз'єднання греко-католицької церкви з православною церквою по Станіславській області). - 192 арк.; спр. 32а (05.09. - 07.2. 1945 рр. Інформації уповноваженого у справах релігійних культів про возз'єднання греко-католицької церкви з православною церквою. Дані про діючі та недіючі молитовні будинки в Станіславській області). - 121 арк.; спр. 44 (24.03. - 01.08. 1945 р. Дані про релігійні общини всіх віросповідань по місту Станіславу). - 42 арк.

² ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П, в 2 томах (Кримінальна справа: Бахталовський Роман Данилович). - Том 1. - 342 арк.; спр. 7498П, в 3 томах (Кримінальна справа: Балагурак Володимир Ілліч, Бахталовський Роман Данилович, Совяк Ярослав Михайлович). - Том 1. - 392 арк.

³ Архів УСБУ в Івано-Франківській області (далі - Архів УСБУ ІФО). - Спр. 15968П (Кримінальна справа: Бойчук Авксентій Григорович). - 209 арк.; Спр. 11565П (Гірняк Йосип Устинович): в 2-х томах. - Том 2 (18.12. 1949 - 17.03. 1950). - 107 арк.; Спр. 10495П (Кримінальна справа: Слугоцький Петро Іванович). - 54 арк.; Спр. 14714П (Пеняк Мар'ян Іванович). - 110 арк.

⁴ Блаженні новомученики УГКЦ // ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistory.org.ua/blazhenni-novomuchenyky-ugkts/> [зчитано: 04.02. 2016].

⁵ Архів Архиепархіального управління Івано-Франківської архиепархії та митрополії УГКЦ (далі - Архів АУ ІФМ УГКЦ). - Справа «Борщівський деканат»; справа «Бучацький деканат», справа «Чортківський деканат»; колекція фотографій.

⁶ Архів Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого УГКЦ (далі - Архів ІФБУ УГКЦ). - Справа «Накази ректорату 1990 - 1994 рр.»; колекція фотографій.

⁷ Архів монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ, УГКЦ. - Колекція фотографій.

Значну кількість фото та інших документів автори виставки отримали із фондів Музею єпископа Софрона Дмитерка у м. Івано-Франківськ (вул. Коломийська, 36)¹ і Музею історії УГКЦ парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ², приватних архівів О. Єгрешія, завідувача кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника о. С. Р. Кияка⁴, сотрудника парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ о. М. Григорука⁵, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника С. Й. Кобути⁶, аспірантки цієї ж кафедри І. В. Гавриш⁷. Особливо цінними є матеріали, надані родичами священників, мирянами, котрі свого часу належали до підпільної Церкви, зокрема, із приватних колекцій п. Оксани Андріївни Заторської (Сірецької)⁸, п. Марії Ярославівни Григорука⁹, п. Марти Зубик¹⁰.

Вказані історичні джерела стали основою пересувної виставки **«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»**, яка має ряд особливостей:

по-перше, географічні рамки матеріалів виставки охоплюють переважно територію Станиславівської єпархії, а нині - Івано-Франківської архієпархії та митрополії УГКЦ і частково Бучацької єпархії УГКЦ;

по-друге, більшість виявлених джерел (близько 85 %), публікуються вперше на банерах виставки, лише окремі документи уже відомі історикам.

Перший тематичний банер виставки під гаслом **«Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.»** висвітлює стан УГКЦ у 1939 р., процес її ліквідації й початкову стадію становлення «катакомбної» Церкви.

¹ Музей єпископа Софрона Дмитерка у м. Івано-Франківськ (вул. Коломийська, 36) (далі - Музей єп. С. Дмитерка). - Фотокопії експонатів.

² Музей історії УГКЦ парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ (далі - Музей історії УГКЦ с. Фитьків...). - Фотокопії експонатів.

³ Приватний архів Єгрешія Олега Ігоровича, директора Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету ім. св. Івана Золотоустого, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів О. І. Єгрешія). - Колекція фотографій.

⁴ Приватний архів о. Кияка Святослава Романовича, завідувача кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів о. С. Р. Кияка). - Колекція фотографій.

⁵ Приватний архів о. Миколи Григорука, сотрудника парафії с. Фитьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ (далі - Приват. архів о. М. Григорука). - Колекція фотографій.

⁶ Приватний архів Кобути Степана Йосиповича, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів С. Й. Кобути). - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

⁷ Приватний архів Гавриш Іванни Вікторівни, аспірантки кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі - Приват. архів І. В. Гавриш). - Колекція фотографій; колекція фотокопій документів.

⁸ Приватний архів Заторської (Сірецької) Оксани Андріївни (далі - Приват. архів О. А. Заторської-Сірецької)). - Колекція фотографій; колекція особових речей священників Антона і Ярослава Сірецьких.

⁹ Приватний архів Григорука Марії Ярославівни (далі - Приват. архів М. Я. Григорука). - Колекція фотографій.

¹⁰ Приватний архів Зубик Марти (далі - Приват. архів М. Зубик). - Колекція фотографій.

Українська Греко-Католицька Церква напередодні сумних подій 1945 - 1946 рр. була авторитетною духовною і суспільною інституцією, яка зробила значний внесок у національне відродження українського суспільства в Галичині наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст., а потім суттєво впливала на розвиток українського національного руху упродовж першої половини ХХ ст. Така безпрецедентна роль УГКЦ в суспільстві стала однією з вагомих причин протистояння із радянським тоталітарним режимом практично з перших днів Другої світової війни, що розпочалася із т.зв. четвертого поділу Польщі й анексії Радянським Союзом західних областей України 17 вересня 1939 р. На початку «першої радянзації» (1939 - 1941 рр.) Галицька митрополія УГКЦ становила духовний моноліт з добре розвиненою організаційною структурою: складалася з Львівської архієпархії, Станиславівської та Перемишльської єпархій.

У **першому розділі першого банера** показано стан Станиславівської єпархії в структурі Галицької митрополії УГКЦ напередодні Другої світової війни, наприкінці 1938 - на початку 1939 рр.

У цей час Станиславівську єпархію УГКЦ очолювали єпископи - ординарій Григорій Хомишин (*фото № 1*) та його помічник Іван Лятишевський (*фото № 2*)¹.

Владика Г. Хомишин (25.03. 1867 - 28.12. 1945), доктор богослов'я, парох в Коломиї (1910 - 1902), ректор Львівської духовної семінарії (1902 - 1904), іменованій та інтронізований на єпископський престол в Станиславові у квітні - червні 1904 р., уже з перших років служіння розгорнув активну архіпастирську діяльність, основним лейтмотивом якої була реформація УГКЦ в окцидентальному напрямі як протипага поширенню впливу ідей православ'я, радикалізму і москвофільства. У 1907 р. владика відкрив духовну семінарію в Станиславові, ініціював створення парохіяльних бібліотек і читалень, у 1908 р. провів єпархіальний синод, у 1911 р. - підтримав створення Християнсько-суспільної партії (ХСП). Продовжуючи релігійну реформу у своїй єпархії, Г. Хомишин 1916 р. запровадив григоріанський календар, а 1920 р. - обов'язковий цілібат. Дотримуючись консервативних політичних переконань, владика був лояльним до династії Габсбургів, згодом - підтримав українську державність (1918 - 1919 рр.), а в міжвоєнний період схилився до ідей українсько-польського порозуміння, автономії української Галичини в складі Польщі та «органічної праці» в українському суспільстві. Розвиваючи свої ідеї, владика Г. Хомишин підтримав створення та діяльність у 1920-х роках Української Християнської організації (УХО), а в 1930-х роках - Української католицької народної партії (УКНП) і Української народної обнови (УНО), а також ініціював у рамках Католицької Акції в Галичині створення клерикально-просвітницького товариства «Скала». У 1939 - 1941 рр. єпископ Г. Хомишин став об'єктом

¹ Єпископ Григорій Хомишин (фото) // Приват. архів О. І. Єгрешія. - Колекція фотографій; Єпископ Іван Лятишевський (фото) // Галицький кореспондент: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://gk-press.if.ua/x18029/> [зчитано: 11.02. 2016].

уваги радянських органів безпеки (в рамках агентурної справи «Чума»). У період Другої світової війни владика підтримав відновлення Української держави 30 червня 1941 р., згодом мусив контактувати з німецькою окупаційною адміністрацією, але зберігав критичне відношення до її політики, навіть був затриманий органами гестапо в лютому 1942 р.; відтак він також критично оцінював боротьбу ОУН і УПА, формування дивізії «Галичина». Владика Г. Хомишин був арештований органами НКДБ 11 квітня 1945 р. разом з владикою І. Лятишевським. Після тривалих допитів владика Г. Хомишин помер 28 грудня 1945 р. в лікарні Лук'янівської в'язниці у Києві¹.

Владика І. Лятишевський (17.10. 1879 - 27.11. 1957), доктор богослов'я, професор церковної історії в духовній семінарії у Станиславові (з 1911 р.), керівник відділу релігійних справ Державного секретаріату освіти і віросповідань уряду ЗУНР (1919 р.), радник і заступник голови церковного суду в подружніх справах, крилошанин капітули (1927 - 1929), іменованій єпископом-помічником у листопаді 1929 р., хіротонізований у січні 1930 р., тоді ж додатково призначений архипресвітером капітули і генеральним вікарієм єпархії. З перших днів був активним помічником владики Г. Хомишина, у 1930-х роках організував у єпархії осередки Католицької Акції, товариства «Скала». У 1939 - 1941 рр. І. Лятишевський також «розроблявся» радянськими органами державної безпеки (в рамках агентурної справи «Чума»). У період Другої світової війни підтримав ідею української державності, мусив контактувати з німецькою окупаційною адміністрацією. Владика І. Лятишевський був арештований органами НКДБ 11 квітня 1945 р. з владикою Г. Хомишином. У серпні 1946 р. засуджений на 5 років заслання, у листопаді 1950 р. продовжено термін заслання. У 1957 р. повернувся із заслання до Станіслава і продовжив підпільне служіння (про це детальніше згадаємо нижче)².

Владики Г. Хомишин та І. Лятишевський проголошені блаженними під час візиту Папи Івана Павла II до України в червні 2001 р. .

На історичній мапі (карті) українських Церков у міжвоєнний період (1920 - 1939 рр.) **(фото № 3)** окреслено територіальні рамки Станиславівської єпархії в структурі Галицької митрополії УГКЦ⁴.

¹ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / О. Єгрешій. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 168 с.

² Соколовський О., ЧСВВ. Слуга Божий Єпископ Кир Іван Лятишевський: Хронологія останніх років земних скитань // Нова Зоря. - 1993. - Ч. 33-34. - С. 5; «Нічого більше не бажаю, як лише, щоби моя молитва була вислухана...»: До 135-річчя з дня народження Слуги Божого Івана Лятишевського, Єпископа Помічника Станиславівського (17.10. 1879 - 27.11. 1957). Підготував о. І. Пелехатий, у 2001 р. постулятор у справах новомучеників Івано-Франківської Єпархії УГКЦ // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10> [зчитано: 04.02. 2016].

³ Церква мучеників [біографічні довідки на проголошених Папою Іваном Павлом II у 2001 році блаженними] / Упорядник О. Турій; Інститут Історії Церкви УКУ. - 2-е вид., виправлене. - Львів: Свічадо, 2007. - 56 с.

⁴ Українські Церкви у 1920 - 30-х рр.: [історична мапа] // Атлас з історії України (1914 - 1939 рр.) / Упор.: О.В. Гісем, Д.В. Ісаєв, О.О. Мартинюк. - К.: ЗАТ «Ін-т передових технологій», ТОВ «Антекс-К», 2000. - 16 с. - Мапа 11.

Територіально Станиславівська єпархія співвідносилась із 15 політичними повітами (Борщівським, Бучацьким, Городенківським, Гусятинським (Копичинецьким), Заліщицьким, Коломийським, Косівським, Надвірнянським, Снятинським, Станиславівським, Товмацьким, Чортківським, частково - Підгаєцьким, Рогатинським, Тереховельським) та структурно поділялась на 20 деканатів (Богородчанський, Бучацький, Городенківський, Гусятинський, Єзупільський, Жуківський, Заліщицький, Коломийський, Косівський, Кудринський, Надвірнянський, Пістинський, Скальський, Снятинський, Стиславів-місто, Станиславівський, Тисменицький, Товмацький, Устецький і Чортківський)¹.

Станиславівська єпархія 1938 р., за офіційними даними, у межах 20 деканатів налічувала 421 парафію, 18 експозитур, 86 сотрудництв і 26 капеланій, 421 «материнську» і 392 «дочірні» церкви та 73 каплички, 531 священика (в т.ч. 222 одружених, 58 рдівців, 245 целєбсів і 6 монахів на парафіях), 1.044.992 вірних (*фото № 4*) .

З перших днів анексії Галичини радянський режим ліквідував економічну основу діяльності УГКЦ через націоналізацію (конфіскацію) церковних і монастирських земель та накладення високих податків на духовенство, а також обмежив суспільну роль Церкви через закриття і націоналізацію мережі освітніх і виховних закладів, заборону навчання релігії в школах, закриття духовних семінарій і релігійних видавництв, передачу ведення метричних книг цивільним органам влади. Поступово проведено активну антирелігійну кампанію, здійснено невдалу спробу розсварити ієрархію, почався збір компромату на єпископів і священиків, проведено поодинокі арешти священиків, заведено агентурні кримінальні справи («Ходячие» і «Чума»), продовжені уже згодом, після війни .

Активний наступ на УГКЦ розпочався на завершальному етапі Другої світової війни, коли радянський тоталітарний режим повернувся в західні області України у червні - жовтні 1944 р. З цього моменту, як відзначає С. Гуркіна, УГКЦ вважалася в Кремлі не лише зрядям «реакційних впливів Ватикану та міжнародного імперіалізму», але й осердям «українського буржуазного націоналізму»⁴. Спроби ієрархії УГКЦ, зокрема митрополитів А. Шептицького і Й. Сліпого, налагодити відносини з владою для забезпечення функціонування структуру виявилися невдалими: держава вимагала сприяння УГКЦ у припиненні збройного опору УПА, але не гарантувала їй «безперешкодного відправлення релігійних обрядів». Водночас органи держбезпеки почали ретельно проводити збір

¹ Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської єпархії на рік Божий. - Станиславів, 1938. - С. 26.

² Там само. - С. 194-195.

³ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 - 1950) / Б. Боцюрків; переклад з англ. Н. Кочан, за ред. О. Турія. - Львів: Вид-во УКУ, 2005. - С. 27-53.

⁴ Гуркіна С. В. Греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії в умовах переслідування радянською владою (1944-1950 рр.): 07.00.01 - історія України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / С. В. Гуркіна. - Львів, 2012. - С.11.

тенденційного «компромату» про «співпрацю з фашистами» й «антирадянську діяльність» ієрархії та духовенства, відновили заведені раніше агентурно-слідчі справи.

У процесі підготовки органами НКДБ ліквідації УГКЦ історик С. Гуркіна виокремлює три етапи: 1 - етап підготовки (вересень 1944 - березень 1945 р.); 2 - етап інституційної ліквідації (квітень 1945 - червень 1947 р.); 3 - етап «профілактики» (1945/1947 - 1950 рр.)¹.

Поділяючи такий підхід до періодизації процесу насильної «державної» ліквідації УГКЦ, у нашій виставці спробуємо її деталізувати, виокремлюючи наступні етапи:

1-ий - підготовка ліквідації (вересень 1944 - 11.04. 1945 рр.), коли проведено детальний збір анкетних даних про ієрархію і духовенство, продовжено агентурно-кримінальні справи, розроблено і затверджено на найвищому рівні детальний план ліквідації Церкви, проведено арешти митрополита, єпископів і деяких священників у Львові і Станіславі;

2-ий - створення та діяльність санкціонованої владою і контрольованої органами держбезпеки «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ» (травень 1945 - лютий 1946 рр.);

3-ій - завершується режисованим органами радянської влади неканонічним Львівським собором 8-10 березня 1946 р.

У другому розділі банера «Підготовка ліквідації УГКЦ (вересень 1944 р. - 11.04. 1945 рр.)» представлено ряд документів і фотографій, що дозволили простежити перехід від етапу «збору компромату» до арештів духовенства УГКЦ, зокрема, у межах Станіславівської єпархії.

У серпні - жовтні 1944 р. органами радянської влади проведено збір анкетних даних про релігійні громади та священників, що могли розцінюватися з боку греко-католицького духовенства як спроби налагодження відносин із радянським режимом, а насправді ж мали забезпечити детальні відомості для збору «компромату» на ГКЦ органами держбезпеки.

Так, у Коломийському районі 4 вересня 1944 р. голова райвиконкому Рубан зареєстрував 23 греко-католицькі церкви (у селах Камінка Мала, Годи-Добровідка, Воскресінці, Ценева, Перерів, Матійці, Ганів-Цуцилин, Трач, Кропивище, Семаківці, Пилипи, Тростянка, Кривоброди, Залуче, Дебеславці, Корнич, Турка, Іспас, Королівка, Замулинці) і 3_д римо-католицькі костели (в селах Ценева, Турка, Замулинці) (*фото № 5*). Згодом, у 1946 - 1947 рр., практично всі вказані греко-католицькі церкви будуть перереєстровані як православні церкви Коломийського району (благочиння)³.

У персональній реєстраційній анкеті о. Михайла Петраша (1914 - 1975?) (*фото № 6*), зокрема, вказано детальні біографічні дані священника.

¹ Там само. - С. 12.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 13. - арк. 8.

³ ДАІФО. - Ф. Р-389, оп. 2, спр. 2 (Журнал обліку служителів культу Івано-Франківської області за 1946 - 1951 рр.). - арк. 35зв-37.

Михайло Іванович Петраш народився 1914 р. у містечку Богородчани Станіславівського повіту. Вищу освіту здобув у духовній семінарії в Станіславові, після закінчення якої отримав свячення та призначався єпископом на душпастирські посади в с. Бариш Буцацького району Тернопільської області (24.03. 1940 - 28.06. 1944), у с. Похівка Богородчанського району Станіславської області (20.07. - 05.11. 1944), у с. Грабовець Богородчанського району та с. Цуцилів Ланчинського району Станіславської області (з 05.11. 1944). Особливий інтерес для радянських репресивних органів безпеки становила відповідь на типові у цих анкетах питання: «Чи знаходився на тимчасово-окупованій місцевості німцями і чим там займався?». Отець Михайло вказав своє місце душпастирювання у с. Бариш. На час заповнення анкети (16 квітня 1945 р.) священник був зареєстрований за місцем проживання у с. Грабовець. Тоді ж він отримав від уповноваженого Ради у справах релігійних культів по Станіславській області довідку про реєстрацію, якою визначено право душпастирювати до 30 червня 1945 р.¹. Видана на вимогу органів влади 16 квітня 1945 р. за підписом о. Авксентія Бойчука «від імені Єпископського Ординаріату» посвідка також підтверджувала місце служіння о. М. Петраша «душпастирем при церкві Вознесення і Воскресення в с. Грабівці р-н Богородчани і св. Николая в Цуцилові р-н Ланчин» (*фото № 7*). Детальні відомості про священника були згодом використані репресивними органами для збору «компромату» та контролю за його діяльністю. На соборчик духовенства Богородчанського деканату 11 вересня 1945 р., на якому вирішено підтримати діяльність «Ініціативної групи.», як свідчив уповноважений Ради у справах релігійних культів по Станіславській області, «не з'явилися два священники із Богородчанського району - батько і син Петраш Йосиф із села Горохолина і Петраш Михайло з села Грабовець з невідомих причин». Згодом, додамо, обидва священники (насправді, не родичі - батько і син⁴) були репресовані й разом відбували заслання в Хабаровському краю⁵.

На початку 1945 р. радянський режим перейшов до насильницького варіанту ліквідації УГКЦ, відповідно до затвердженого найвищим керівництвом СРСР плану практичних оперативних заходів. Тривожним сигналом стала опублікована 8 квітня 1945 р. стаття «З хрестом чи з ножем?» публіциста Я. Галана (В. Росовича), в якій містилися прямі нападки на УГКЦ. Врешті, 11 квітня 1945 р. радянськими органами держбезпеки були заарештовані ієрархи, зокрема, у Станіславі єпископи Григорій Хомишин та

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 1. - арк. 10.

² Там само. - арк.11.

³ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп. 2, спр. 32а. - арк. 4.

⁴ Порівн.: ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 6). - арк. 186-187; спр. 195а (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 4). - арк. 19, 131.

⁵ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

Іван Лятишевський¹. Пізніше, у січні 1946 р. у радянській пресі опубліковано інформаційне повідомлення «От прокурора УССР» (*фото № 8*), в якому зазначалося, що під час арешту «у вказаних осіб виявлено документи, що викривають їх у злочинному зв'язку з німецько-фашистськими окупантами.». Згодом перелік звинувачень було розширено в ході «слідства», зокрема, додано сприяння у формуванні органів німецької окупаційної адміністрації, співпрацю з гестапо, активну участь у формуванні дивізії «Галичина»². Водночас прокурор УРСР оминув увагою насильницькі методи здобуття подібних «зізнань» та «свідчень», якими співробітники органів держбезпеки часто зловживали у т.зв. «слідчому процесі», переслідуючи єдину мету - скомпрометувати та ліквідувати УГКЦ як осередок духовного і національного життя українців західного регіону.

Третій розділ банера розкриває процес арештів єпископів і генеральних вікаріїв Станиславівської єпархії органами НКДБ.

Уже на початку 1945 р. ієрархи УГКЦ та органи НКДБ, звичайно, кожен по-своєму, намагалися передбачити можливості створення підпільної структури Церкви: ієрархи старалися забезпечити правонаступність через таємні призначення генеральних вікаріїв чи хіротонії, а органи держбезпеки - намагались «знекровити» ієрархічний провід Церкви. Так, перед своїм арештом, на початку квітня 1945 р. єпископ Г. Хомишин призначив генеральним вікарієм єпархії ігумена монастиря Чину Василіян у Станиславові о. Григорія Володимира Балагурака³. Тоді ж, імовірно, владику таємно хіротонізував на єпископів-помічників отців Симеона Лукача (*фото № 13*), Степана Вапровича (фото відсутнє) та Івана Слезюка (*фото № 15*)⁴, яких так само наділено повноваженнями генерального вікарія.

У перші дні після арештів владик «від імені Єпископського Ординаріату в Станиславові» діяв також ректор духовної семінарії та архідиякон капітули, доктор богослов'я о. Авксентій Бойчук⁵. В одному з

¹ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи радянських органів державної безпеки / За заг. ред. В. Сергійчука. - К.: ПП Сергійчук М. І., 2006. - Т. 1. - С. 391-395, 461-479.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 193.

³ Порівн.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989) // Ковчег: Збірник статей з церковної історії. - Ч. 1. - Львів, 1993. - С. 124-125; Сергійчук В. Нескорена Церква: Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. - Київ: Дніпро, 2001. - С. 268.

⁴ Див.: Гудзяк Борис, о. д-р. Керівництво Української Греко-Католицької Церкви під радянським режимом, 1946 - 1989: сучасні підходи вивчення релігійного підпілля [опубліковано: 11 листопада 2002 р.] // Інститут изучения религии в странах СНГ и Балтии: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://religion.gif.ru/ukr/gudzyaka.html> [зчитано: 04.12. 2012]; о. Качанюк Іван. Душпастирська діяльність мучеників ХХ ст. - жива проповідь Євангелія в «Катакомбній Церкві» (Доповідь на Єпархіальному Соборі Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ на тему євангелізації) [«Християнський вісник», червень-липень 2009 р.]; [опубліковано: 31.08. 2009] // Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://kolomyia.org/se/sites/np/?nid=17710> [зчитано: 04.12. 2012]. Порівн.: Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - Львів: Свічадо, 2003. - С. 579-580 (згадує про двох, крім о. С. Вапровича); Експозиція Інституту історії Церкви УКУ «Катакомбна Церква». Підрозділ «Структура УГКЦ» // ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ichistory.org/ukrsite/churchex/church19.html> [зчитано: 04.11. 2014].

⁵ Порівн.: Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 797; Т. 2. - С. 272; ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 1. - арк. 11; спр. 44. - арк. 29.

документів органів НКДБ прямо зазначалося, що «у м. Станіславі після арешту керуючого єпархією єпископа Хомишина єпархію намагався нелегально очолити колишній ректор духовної академії священник Бойчук»¹. Використані у виставці матеріали кримінальної справи о. Авксентія Григоровича Бойчука (*фото № 9, 10, 11*), свідчать, що постанову на його арешт було видано вже 16 травня 1945 р. Унікальним, досі неопублікованим

є оригінальне фото з анкети арештованого у кримінальній справі. Цікаво, що о. Авксентій вперше потрапив під контроль режиму ще 29 квітня 1940 р., коли за наказом керівництва 2-го відділу ГУДБ НКВС СРСР розпочали вивчення оточення єпископа Г. Хомишина, до якого належав «Бойчук - колишній ректор духовної школи, м. Станіслав»⁴. Після арешту 1945 р. його тримали під слідством понад 10 місяців, згодом засудили до 10 років позбавлення волі, які провів у Воркуті; у 1956 р. повернувся в с. Іванє Пусте Борщівського району Тернопільської області, де помер 1 серпня 1971 р.⁵.

Вже 2 червня 1945 р. був арештований генеральний вікарій (та / або єпископ) Іван Слезюк, якого військовий суд 12 червня 1946 р. засудив на 10 років позбавлення волі, своє заслання він також відбував у Воркуті⁶.

Суперечлива інформація існує щодо іншого генерального вікарія Станіславівської єпархії - о. С. Вапровича. Так, за даними підпільного Комітету захисту УГКЦ, о. С. Вапрович був арештований у травні 1945 р., згодом «вивезений на Сибір»⁷, хоча о. д-р Б. Гудзяк, покликаючись на інтерв'ю з владикою Софроном Дмитерком ЧСВВ, а за ним і о. І. Качанюк, пізніше стверджували, що «єпископ Вапрович зміг уникнути арешту, переховуючись у Карпатах, тому активної архипастирської діяльності вести не міг (він помер своєю смертю на волі)»⁸.

У фонді уповноваженого Ради у справах релігійних культур по Станіславській області нам вдалося виявити цікавий документ, який дозволяє частково уточнити деякі дані про підпільних генеральних вікаріїв (або єпископів) Станіславівської єпархії. Так, у доповідній записці голови Станіславського міськвиконкому Лазаренка на адресу уповноваженого РСРК Сердюченка вміщено детальний перелік духовенства УГКЦ, які не можуть з'явитися до облвиконкому 11 серпня 1945 р., а також вказано відповідні причини. Серед них: арештовані й перебували у в'язниці Степан Вапрович та

¹ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 2. - С. 272.

² Архів УСБУІФО. - Спр. 15968П. - арк. 2.

³ Там само. - арк. бзв.

⁴ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 79.

⁵ о. Лебедович І. З мартирології духовенства Західної України. - Філадельфія, 1978. - С. 95-96.

⁶ Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 579.

⁷ Мартирологія Українських Церков: у 4-х томах. - Т.2: Українська Католицька Церква: Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували О. Зінкевич і о. Т. Р. Лончина. - Торонто - Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1985. - С. 112.

⁸ Гудзяк Б. Керівництво УГКЦ під радянським режимом, 1946 - 1989.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://religion.gif.ru/ukr/gudzyaka.html> [04.12.2012]; о. Качанюк І. Душпастирська діяльність мучеників ХХ ст. - жива проповідь Євангелія в «Катакомбній Церкві».: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://kolomyya.org/se/sites/np/?nid=17710> [зчитано: 04.12.2012].

Іван Слезюк, виїхав Симеон Лукач, втікли з міста Євген Судак, Юліан Вальницький, Ігнатій Луб, за старістю - Василь Баран (*фото № 14*)¹. Отже, з усіх генеральних вікаріїв Станіславівської єпархії у серпні 1945 р. на волі залишились С. Лукач та Г.-В. Балагурак. Із них С. Лукач, слід додати, був арештований пізніше, 26 жовтня 1949 р., звинувачений у тому, що «був нелегальним єпископом», у серпні 1950 р. засуджений до 10 років ув'язнення, яке відбував у Красноярському краї РСФСР, у 1955 р. достроково повернувся до рідного села Старуня Богородчанського району Станіславської області.

Поступово перелік арештованих радянськими репресивними органами греко-католицьких священників розширювався. Так, у таємному листі Кутського виконкому до уповноваженого РСРК Сердюченка від 8 жовтня 1945 р. повідомлено, що «священники Пеняк Мар'ян Іванович і Пугач Василь затримані органами НКВС і НКДБ. за зв'язки з бандами ОУН і УПА» (*фото № 12*)⁴. Співробітники ІІЦ ІФБУ виявили у фондах Архіву УСБУ в Івано-Франківській області кримінальну справу о. М. І. Пеняка, священника с. Біло-Берізка Кутського району, якого в березні 1946 р. арештовано за звинуваченням у співпраці з німецькою окупаційною владою та за підтримку ОУН і УПА, згодом засуджено на 15 років позбавлення волі⁵.

За даними уповноваженого РСРК у Станіславській області, за період з 1 серпня до 31 грудня 1945 р. було арештовано 33 священники, яких звинувачено у «зв'язках» з німецькими окупантами та «буржуазними націоналістами» і засуджено на термін від 5 до 10 років; відповідно кількість священників в області до кінця 1945 р. скоротилася з 372 до 339 осіб. У Львівській області станом на 20 листопада 1945 р. було арештовано 104 особи (священників, монахів, монахинь, мирян); у Дрогобицькій - 35 арештовано і 18 репресовано; у Тернопільській - із 45 священників, вороже налаштованих до «возз'єднання», частина виїхала до Польщі, а решту - арештовано⁶. Отже, масові арешти радянськими органами держбезпеки ієрархії та духовенства УГКЦ у квітні - грудні 1945 р. були спрямовані на послаблення опору духовенства акції «возз'єднання».

Четвертий розділ банера присвячений наступному етапу насильної ліквідації УГКЦ - діяльності «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ», яка фактично тривала 10 місяців і включала три етапи:

1) формаційний (квітень - червень 1945 р.) - підбір відповідних кандидатів з кожної єпархії Галицької митрополії (Львівську архієпархію

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 25.

² Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 580; Через терни - до зірок: Життя, мученицька смерть і прослава Блаженного Мученика Симеона Лукача / Упорядник о. І. Пелехатий. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. - С. 11.

³ Цит. за: Через терни - до зірок: Життя. Симеона Лукача. - С. 12, 109-110.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 106.

⁵ Архів УСБУ ІФО. - Спр. 14714П. - арк. 94-105.

⁶ Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. - Івано-Франківськ; Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. - С. 306.

репрезентував о. Гавриїл Костельник, Перемишльську - генеральний вікарій о. Михайл Мельник, Станіславську - о. Антін Пельвецький), написання програмних документів і формальне визнання державою;

2) практичний або пропагандистсько-агітаційний (липень - жовтень 1945 р.) - тиражування і розповсюдження серед кліру звернення «До всечесного греко-католицького духовенства в західних областях України», обговорення на деканальних соборчиках, підписання священниками заяв про приєднання до «Ініціативної групи», реєстрація в уповноваженого РСРК або РСРПЦ і отримання дозволу на продовження душпастирювання;

3) заключний (грудень 1945 - березень 1946 рр.) - підведення підсумків «возз'єднаної кампанії» та прийняття рішення про проведення спільного «собору греко-католицького духовенства», перехід у православну юрисдикцію провідних членів «Ініціативної групи» та єпископська хіротонія її співголів о. М. Мельника й о. А. Пельвецького в Києво-Печерській лаврі, провадження засіданнями «Львівського собору» і забезпечення одноголосності його ухвал¹.

Після арештів ієрархії УГКЦ радянські органи держбезпеки розпочали наступну фазу спецоперації: формування «Ініціативної групи» з середовища греко-католицького духовенства. Вже 28 травня 1945 р. цей новостворений орган видав звернення до Ради народних комісарів УРСР, розтиражоване у радянській періодиці (*фото № 16*). Автори звернення, складеного о. Г. Костельником та узгодженого з начальником опер-групи НКДБ УРСР С. Даниленком-Каріним², зокрема, пояснюючи необхідність створення цього центрального адміністративного органу в УГКЦ та потребу «возз'єднання» з РПЦ підкреслювали, що після арештів ієрархії «наша церква опинилась у стані безладдя та дезорганізації. Це боляче відбивається на нашому церковному житті, довший час воно не могло б так бути.». Уникаючи будь-яких натяків на репресивний тиск органів НКДБ, ініціатори «возз'єднання» все ж таки звертались за санкцією уряду УРСР: «просимо затвердити нашу Ініціативну групу і признати їй право вести намічене діло». В офіційній відповіді уповноваженого Ради у справах РПЦ при РНК УРСР П. Ходченка 18 червня 1945 р. «Ініціативна група» визнавалась «як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати в повному обсязі існуючих греко-католицьких парафій в західних областях України і проводити справу возз'єднання зазначених парафій з руською православною церквою»⁴. Таким чином, уряд УРСР офіційно визнавав не Греко-Католицьку Церкву як єдину «юридичну особу», а лише сукупність «конгломерату» начебто розрізнених греко-католицьких парафій. Всупереч канонічному праву, чинному для УГКЦ у той час, право управління Церквою надавалося

¹ Гуркіна С. В. Греко-католицьке духовенство Львівської архієпархії.: автореферат. - С. 11.

² Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 715-716, 735.

³ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 1; Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 743-748.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 1.

«Ініціативній групі» в складі священників, наділених відповідними повноваженнями не ієрархією, а державною владою.

У зверненні «До всечесного греко-католицького духовенства в західних областях України» 28 травня 1945 р. (*фото № 17*) провід «Ініціативної групи», виправдовуючи порушення церковного права через пресинг органів держбезпеки, дещо завуальовано, але виразно констатував: «Сумно нам і прикро, що наші єпископи не зорієнтували ні в політичній, ні в церковній нововитвореній ситуації, і хвиля життя перейшла їм понад голови. А ми лишилися наче на розбитому кораблі без керманіча. ... з дозволу державної влади зав'язалась Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької церкви з православною церквою з осідком у Львові. Її метою є вивести нашу церкву з безладдя та безвлястя, в якому вона опинилася. Державна влада признаватиме тільки зарядження нашої Ініціативної групи, а ніякої іншої адміністраційної влади в греко-католицькій церкві не буде признавати.»¹

Важливим елементом пропагандистсько-агітаційного етапу було проведення деканальних соборчиків греко-католицького духовенства, що скликалися в Станіславській єпархії представником «Ініціативної групи» о. А. Пельвецьким та уповноваженим РСРК по області Сердюченком, фактично під пильним наглядом органів НКДБ. Один із таких планів деканальних соборчиків, затверджений Сердюченком 8 вересня 1945 р., передбачав час і місце скликання соборчиків, охоплені райони відповідно до деканатів, кількість їх учасників і приєднаних до «Ініціативної групи», відповідальних осіб за проведення цих заходів (*фото № 20-21*) .

Незважаючи на тиск органів НКДБ, греко-католицьке духовенство не поспішало підтримувати акцію «возз'єднання» з РПЦ. Так, за даними канцелярії адміністратора Станіславської єпархії о. А. Пельвецького, станом на 20 листопада 1945 р. в межах районів Станіславської області, що належали до канонічної території Станіславської єпархії із 216 священників до «Ініціативної групи» приєднався 141 священник, а в цілому по області, враховуючи окремі деканати Львівської архієпархії - «возз'єдналися» 170 священників (*фото № 18*) .

Одним із факторів, що впливав на ефективність розгортання та результативність акції «возз'єднання», слід підкреслити, були відмінності між церковним і політичним адміністративно-територіальними поділами - відповідно єпархії на деканати та області на райони. Непоодинокими були випадки, коли духовенство відмовлялося збиратися на соборчик під формальним проводом А. Пельвецького та уповноваженого Ради у справах релігійних культів по Станіславській області лише з тієї причини, що певний деканат належав до юрисдикції Львівської архієпархії, а не Станіславської єпархії⁴.

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 4; Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 752.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 30-30зв.

³ Там само. - арк. 154.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 141-141зв.

Радянські органи державної безпеки ще 1941 р. звернули увагу на невідповідність між політичним і церковним адміністративно-територіальним поділами. Так, під час розмови начальника УНКВС в Станіславській області Михайлова з єпископом Г. Хомишиним 27 січня 1941 р. декілька разів «було поставлено питання про зміну структури єпархії відповідно до адміністративного поділу області», але тоді владику аргументовано заперечив, мотивуючи тим, що «це питання може вирішити тільки Рим»¹. У доповідній записці УНКДБ по Станіславській області на адресу начальника 2-го відділу УДБ НКВС УРСР наголошувалося, що вони й надалі будуть «організовувати відповідний «натиск» на Хомишина, щоби змусити його стати на потрібний нам шлях. Через фінансові і судові органи підготуємо проведення заходів, щоби змусити Хомишина нести відповідальність за церковні парафії, що належать до Львівської митрополії»². Отже, узгодження адміністративного поділу Станіславської єпархії з поділом області полегшувало контроль органів держбезпеки за діяльністю духовенства, а тому розглядалося як принципове питання у процесі ліквідації УГКЦ.

З огляду на це, 11 січня 1945 р. адміністратор Станіславської єпархії, член централі «Ініціативної групи» о. А. Пельвецький провів реорганізацію деканатів відповідно до політико-адміністративного поділу області на райони (*фото № 19*). Тоді було виокремлено наступні 34 деканати та призначено деканів і їх заступників: Більшовецький деканат-район (декан - о. Володимир Сваричевський, заступник декана - о. Онуфрій Кузьменко), Богородчанський (о. Зиновій Кисілевський і о. Олександр Середович), Букачівський (о. Дмитро Сеньківський і о. Володимир Любка), Бурштинський (о. Дорош), Вигодський (о. Білий і о. Бодак), Войнилівський (о. Горак і о. Михайло Кос), Галицький (о. Ярослав Посацький і о. Володимир Самотулка), Гвоздецький (о. Михайло Дмитерко і о. Дамян Могилицький), Городенський (о. Микола Корбутяк і о. Микола Лютий), Долинський (о. Михайло Чорнега і о. Бородайко), Жовтневий (о. Олексій Шараневич і о. Михайло Гомик), Жабівський (о. Лука Дзьоба і о. Василь Якимшин), Заболотівський (о. Олександр Мальчинський), Калуський (о. Володимир Тисовський і о. Стефан Маркевич), Коломийський (о. Олександр Русин і о. Петро Томчук), Коршівський (о. Іван Козуб і о. Олексій Сорока), Косівський (о. Олександр Обушкевич і о. Микола Сиротюк), Кутський (о. Ізидор Лоточинський і о. Григорій Маланчук), Ланчинецький (о. Михайло Сояковський і о. Маркіян Карачевський), Лисецький (о. Роман Дорик), Надвірнянський (о. Смачило), Обертинський (о. Григорій Гавдуник і о. Володимир Савчинський), Отинійський (о. Андрій Василина і о. Іван Палагицький), Перегінський (о. Дурбак і о. Циганенко), Печеніжський (о. Іван Лоточинський і о. Іван Горецький), Рогатинський (о. Іван Сулим), Рожнятівський (о. Микола Лисий і о. Нагірняк), Солотвинський

¹ Ліквідація УГКЦ (1939 - 1946). Документи. - Т. 1. - С. 105-106.

² Там само. - С. 107.

(о. Іван Пилипець і о. Іван Корсан), Снятинський (о. Іван Ключас і о. Володимир Долгий), Станіславський (о. Константин Добрянський і о. Григорій Закаляк), Тисменицький (о. Семен Павлюк і о. Олексій Гребенюк), Тлумацький (о. Антін Яворський і о. Іван Чавяк), Чернелицький (о. Любомир Головацький), Яблонівський (о. Роман Миронів)¹. Отже, о. А. Пельвецький, порушуючи будь-які канонічні норми, на вимогу органів держбезпеки самовільно уніфікував адміністративний поділ Станіславської єпархії відповідно до поділу області на райони, тим самим забезпечив контроль державної влади над духовенством.

Четвертий розділ банера торкається заключного етапу «возз'єднавчої кампанії» - подій **Львівського псевдо-собору 8-10 березня 1946 р.**, проведеного під суворим контролем радянських органів держбезпеки. Головними дійовими особами псевдо-собору, контрольованими органами НКДБ, стали члени «Ініціативної групи» - отці Гавриїл Костельник, Михайло Мельник і Антін Пельвецький, кожен з яких представляв відповідно Львівську, Перемишльську та Станіславську єпархії (*фото № 22, 23, 24*). Рядовими учасниками псевдо-собору, за звітом його мандатної комісії, стали 216 священників і 19 мирян з Львівської, Станіславської, Тернопільської та Дрогобицької областей (*фото № 25-26*). Учасниками псевдо-собору були, зокрема, 47 священників зі Станіславської й 40 священників із Тернопільської областей. Серед них - священники В. М. Дорош (р-н Большівці), М. В. Дмитерко (р-н Гвіздець), В. С. Самотулка (р-н Галич), М. С. Корбутяк і М. П. Лютий (р-н Городенка), П. І. Тимчук, Є. П. Карпінський та О. Русин (р-н Коломия), І. М. Лоточинський, Й. М. Савраш, К. В. Добрянський, Г. М. Закаляк, А. П. Дуткевич і С. В. Смачило (р-н Станіслав), Є. І. Шмериківський (р-н Яремче), Ф. І. Рак-Раченко і С. Гунчак (р-н Гусятин), С. В. Ніцович і М. Плецан (р-н Борщів), С. О. Король (р-н Бучач), М. Я. Чорняк і М. І. Єднак (р-н Копичинці) та ще багато інших⁴. Абсолютну більшість учасників псевдо-собору, слід підкреслити, становили декани та їх заступники, призначені формально членами централі «Ініціативної групи» відповідно у кожній з трьох єпархій; отже, розглядалися радянськими органами безпеки як своєрідний мінімальний «адміністративний ресурс» учасників псевдо-собору; водночас чимало з них усвідомлювали примусовий характер цього заходу та по-різному трактували канонічно-правові наслідки як своєї участі, так і рішень псевдо-собору. Так, 35 із 47 священників зі Станіславської області, направлених на псевдо-собор, виконували функції деканів та заступників деканів⁵. Характерно, що, на відміну від попереднього адміністративно-територіального устрою Станіславської єпархії УГКЦ,

¹ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32. - арк. 183-183зв.

² Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8 - 10 березня 1946 року. - Львів: Видання Президії Собору, 1946. - С. 11.

³ Там само. - С. 53-58.

⁴ Там само. - С. 55-57.

⁵ Порівн., наприклад, переліки деканів та учасників псевдо-собору зі Станіславської області: ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 183-183зв.; Діяння Собору Греко-Католицької Церкви. - Львів, 1946. - С. 53-58.

відтепер, після завершення Львівського псевдо-собору 1946 р., православне духовенство Тернопільської області підпорядковувалося Львівському і Тернопільському єпископові Макарію (Окісюку), а православне духовенство Станіславської області - Станіславському і Коломийському єпископові Антонію (Пельвецькому)¹.

Заключний п'ятий розділ першого банера виставки репрезентує процес становлення «катакомбної» Церкви, зокрема на теренах Станіславської єпархії. Ієрархічний провід після арештів єпископів Г. Хомишина та І. Лятишевського, як ми вже згадували раніше, перейшов спершу до о. А. Бойчука, а після його арешту 16 травня 1945 р. - до наступних генеральних вікаріїв почергово або ж, найбільш вірогідно, одночасно до всіх, хто ще міг таємно управляти єпархією, надавати духовенству розпорядження та допомогу в складний період переслідувань.

Приблизно з середини травня 1945 р. функції генерального вікарія єпархії, як засвідчують матеріали розсекреченої кримінальної справи, перейшли до ігумена монастиря Василян у Станіславі о. Григорія-Володимира Балагурака ЧСВВ (*фото № 27-28*). Восени 1949 р. о. Г.-В. Балагурак був арештований разом з ігуменом монастиря Отців Редemptористів у Станіславі о. Романом Бахталовським, за звинуваченням в «організації нелегального єпископату» та «підтримці нелегальних контактів із Ватиканом»³.

Розсекречена кримінальна справа № 7498П (у 3-х томх), виявлена у фондах ДАІФО, стосується репресованих 1949 року отців Володимира-Григорія Ілліча Балагурака (арештований 15 жовтня), Романа Даниловича Бахталовського (арештований 17 вересня) та Ярослава Михайловича Сов'яка (арештований 10 серпня)⁴. Окрема кримінальна справа № 7497П (у 2-х томах) із фондів ДАІФО стосується арешту о. Р.Бахталовського 1968 р., і в перспективі може викликати інтерес не тільки істориків, але й богословів, адже її другий том містить оригінальні твори о. Р. Бахталовського⁵, мабуть, ще мало або й зовсім невідомі до сьогодні навіть дослідникам його життя⁶.

¹ Ярема Ростислав, священник, доцент, кандидат богослов'я (Москва), магістр теології (Варшава). Відновлення Православ'я на Західній Русі в 1946 р. / За благословенням архієпископа Львівського і Галицького Августина. - К.: Видавнича компанія «Кит», 2010. - С. 67-78.

² ДАІФО. - Ф.Р-2157, оп.1, спр. 7498П, в 3 томах. - Том 1. - 392 арк.

³ Див.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 125; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ станом на 10 листопада 1995 р. Б. - Івано-Франківськ, 1995. - С. 141; Сергійчук В. Нескорена Церква. - С. 268-269.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп.1, спр. 7498П, в 3 томах. - Том 1. - арк. 1.

⁵ ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П, в 2 томах. - Том 2.

⁶ Анонімний біограф о. Р. Бахталовського зазначив, що о. Роман «протягом свого життя уклав близько 20 акафістів й інших богослужінь, написав велику повість «Йоанн Дівственник», численні твори з аскетички, повісті про життя Святих, а також підручники з богослов'я та десятки збірок катехиз, розважань і реколекційних наук. КДБ називало о. Романа «ідеологом католицького підпілля», то ж не дивно, що за ним постійно спостерігали та часто організували в його домі обшуки, внаслідок яких забирали усіляку релігійну літературу та власні твори отця. На підставі каталогу, в якому міститься список його творів, написаних напередодні 1949 року, тобто до часу першого арешту, можемо з певністю сказати, а водночас з убульванням ствердити, що матеріали, які вдалося врятувати та зберегти, зокрема завдяки відвазі та старанності Сестер Непорочного Серця Марії, становлять лише невелику частину письменницького доробку

Унікальні фотографії Р. Бахталовського та Я. Сов'яка з анкет арештованих, представлені на виставці, публікуються вперше (*фото № 29-33*)¹.

Другий тематичний банер інформаційно-просвітницької виставки під гаслом «**Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.**» відображає особливості розвитку Станіславської єпархії в окреслений період через призму особистісного підходу - біографії священників і черниць, а також матеріалів буденного життя катакомбної Церкви-мучениці.

Перший розділ цього банера «**Репресовані та підпільні священники катакомбної Греко-Католицької Церкви**» присвячений не стільки ієрархам, як передусім священникам, котрі зазнали переслідувань радянських органів безпеки у процесі насильної ліквідації УГКЦ, а згодом здійснювали підпільне служіння.

Ієрархічний провід Станіславської єпархії в умовах підпілля здійснював єпископ Іван Лятишевський, який у 1946 р. був засуджений на 5 років позбавлення волі. У 1950 р. проведено повторний перегляд справи та проголошено новий вирок - «ув'язнення на поселенні», яке відбував у таборах Мерке (1947 - 1949) і Чулак-Тау (1949 - 1955) Джамбульської області Казахської РСР, а 3 червня 1955 р. був звільнений, повернувся до Станіслава, постійно перебував під наглядом КДБ, у 1957 р. таємно хіротонізував о. Івана Слезюка на єпископа-коад'ютора². Фотопортрет владики із приватної колекції О. А. Заторської (Сірецької), датований 12 травня 1955 р. (*фото № 1*) , публікується вперше.

Значний духовний подвиг у справі збереження і розвитку підпільної УГКЦ здійснили священники і миряни. Його визнанням стало проголошення блаженними 27 синів і дочок УГКЦ під час паломництва Папи Івана Павла II в Україну 2001 р. «Крім цих, нині всім відомих імен, - відзначає Блаженний Любомир Гузар, - були також сотні тисяч незнаних нам поіменно мучеників за віру, які віддали свої життя в тюрмах і концтаборах, а їхні тлінні останки спочили у вічній мерзлоті Сибіру й Заполяр'я, в степах Казахстану й Середньої Азії. Один Бог знає лік усім нашим стратотерпцям. А ми віримо, що Христос у день свого славного зновупришестя явить усім нам їхнє повне число й велич. Мучеництво за «з'єднання всіх» - хоч все ще належно не оцінене деякими нашими співбратами у вірі - стало чи не найбільшим офірним даром, який ми складаємо до скарбниці Вселенської Церкви»⁴.

о. Романа Бахталовського.» (Біографія о. Романа Бахталовського, ЧНІ // Бахталовський о. Роман, ЧНІ. Апостол з'єднання наших часів: Спогади / Богословський редактор о. Богдан Дзюрах, ЧНІ. - Львів: Релігійне видавництво «Добра книжка». 2001. - С. 220-221).

¹ ДАІФО. - Ф. Р-2157, оп. 1, спр. 7497П, в 2 томах. - Том 1. - арк. 5, 7зв.; спр. 7498П, в 3 томах. - Том 1. - арк. 285, 288, 289зв.

² «Нічого більше не бажаю, як лише, щоби моя молитва була вислухана.»: До 135-річчя . Івана Лятишевського. // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorya.if.ua/last/1891-2014-04-18-11-00-10>.

³ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

⁴ Послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства до духовенства, монашества й мирян Української Греко-Католицької Церкви та до всіх людей доброї волі з приводу 60-ї річниці

Сьогодні для істориків відкриваються широкі можливості відкрити сторінки біографій хоча б невеликої частини із цих багатьох «незнаних нам поіменно мучеників за віру». Попри значний результат науково-дослідної роботи Інституту історії Церкви Українського Католицького університету у Львові (ІЦ УКУ), в якому зосереджено величезний архів інтерв'ю, фотографій та інших документів¹, **еврестичний, науково-пошуковий етап дослідження «катакомбного» періоду історії УГКЦ**, маємо підстави стверджувати, **ще не завершено**. Про це свідчать, зокрема, факти відкриття музею владики Софрона Дмитерка у м. Івано-Франківську², музею історії підпільної Церкви у с. Фітьків Надвірнянського деканату Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ, подібних музеїв у с. Дора і м. Богородчани, а також зібрані співробітниками ІЦ ІФБУ матеріали до виставки.

Одним із видів джерел є фотодокументи, у процесі опрацювання яких виникає ряд проблем - датування, ідентифікації осіб, визначення місця тощо. Так, на виставці представлені декілька фотографій, ідентифікація осіб на яких ще потребує уточнення та доповнення. Серед них - п'ять колективних фотографій з різним ступенем персоніфікації зображених осіб. Так, на фото «Священики на засланні у Мордовії, 1950-ті роки» (*фото № 2*)⁴, очевидно, цілком ідентифікованим є лише о. Антін Сірецький; інші ж священики потребують повної ідентифікації. На фото «Священики на засланні, 1950-ті роки» (*фото № 6*)⁵, зокрема, можна ідентифікувати більшість священиків, а саме: 1-ий ряд знизу зліва направо - Костянтин Котлярчук (імовірно), Костянтин Левицький (імовірно), Йосиф Петраш, Михайло Петраш; 2-ий ряд вгорі зліва направо - Роман Гузан і двоє невідомих. На фото «Священики у в'язниці., 1953 р.» (*фото № 7*)⁶, звичайно, ідентифікованими є о. Богдан Геврич та о. Галькевич, третій священик - невідомий. На іншому фото «Отець Михайло Петраш в колі друзів» (*фото № 11*) ідентифікований тільки сам священик⁷. Водночас усі чотири фото потребують уточнення хронології та місця проведення зйомки.

Унікальним є фото «Священики та їх рідні на засланні. Пос. Джонка, Нанайський р-н, Хабаровська обл., 13.06. 1954 р.» із Музею історії УГКЦ парафії с. Фітьків Надвірнянського деканату (*фото № 10*), на якому вдалося повністю ідентифікувати всіх осіб. Отож, у червні 1954 р. на поселенні Джонка Нанайського району Хабаровської області Російської РФСР перебували на засланні о. Костянтин Левицький з дружиною, о. Мирон Підлисецький з дружиною Наталею і сином Теофілом, о. Степан

Львівського псевдособору 1946 року // УГКЦ - офіційна сторінка: [електронний ресурс] - режим доступу: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal2006/poslannva_psevdo/.

¹ Каталоги Архіву Інституту історії Церкви УКУ // ІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/>.

² Музей єп. С. Дмитерка. - Колекція фотографій, експонати речей.

³ Музей історії УГКЦ с. Фітьків.. - Колекція фотографій.

⁴ Там само. - Колекція фотографій.

⁵ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

⁶ Музей історії УГКЦ с. Фітьків.. - Колекція фотографій.

⁷ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій.

Венгринович з дружиною Софією, о. Костянтин Котлярчук з дружиною Софією, о. Антоній Сірецький з дружиною Софією та дочкою Марією, о. Йосиф Петраш, о. Михайло Петраш, о. Роман Гузан, о. Йосиф Коберейко¹.

Особливої уваги заслуговують біографічні довідки про згаданих священиків на засланні. Втім, зважаючи на стан джерельної бази, необхідної для дослідження біографій греко-католицького духовенства, наведемо лише короткі біографічні дані, які, безумовно, ще будуть доповнені істориками.

Отець Костянтин Котлярчук (14.04. 1905 - 18.01. 1974), син о. Миколи (1857 - 1919), довголітнього пароха Кутиська на Товмаччині та Городенки, і Євгенії з роду Глібовицької (1865 - 1922), зять о. Євгена Гісовського (1878 - 1943), пароха Вовчинця біля Станиславова, одружений з його дочкою Марією-Софією, у листопаді 1942 р. перейшов з Львівської архієпархії до Станиславівської єпархії, з грудня 1942 р. до квітня 1944 р. душпастирював (як сотрудник і адміністратор) у Вовчинці, відтак мав намір переїхати до Апостольської адміністрації Лемківщини, але з сім'єю (дружиною, дочкою Марією-Христіною і сином Богданом) переїхав до Винник біля Львова. Згодом був арештований за відмову перейти до РПЦ, засуджений на заслання і як спец-переселенець з сім'єю у 1950 р. направлений до с. Джонка Нанайського району Хабаровської області. У 1963 р. повернувся із заслання до Винник поблизу Львова, де і помер 18 січня 1974 р.⁴

Отець Костянтин Левицький (1893 - 1974) рукоположений на священика в одруженому стані 1917 р. Душпастирське служіння розпочав у Бурштині Львівської архієпархії, але вже у вересні 1918 р. перейшов до Станиславівської єпархії, де тривалий час душпастирював на Гуцульщині сотрудником в Рунгурах (1918 - 1919) і Печеніжині (1919 - 1927), адміністратором в Лючі та Березові Вижнім (1927 - 1932), Космачі (1932 - 1933), згодом - в Єзуполі Станиславівського повіту (1933 - 1950)⁵. У 1950 р.

¹ Музей історії УГКЦ с. Фитків.. - Колекція фотографій.

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 330-331; Матеріали про Вовчинець: Церква // Вовчинець - між горою і містом село: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://vovchynets.if.ua/village/12-1919-1939/12-church.html>.

³ Костянтин Котлярчук (нар. 14 квітня 1905, пом. 18 січня 1974) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:728031>; Матеріали про Вовчинець: Церква.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://vovchynets.if.ua/village/12-1919-1939/12-church.html>; Фото П-1-1-98 #3: Група вивезених священиків у с. Джонка Хабаровського краю, 1953 р. Присутні: І ряд — о. Петраш-Котлярчук, о. Романюк, о. Микитка; ІІ ряд — о. Петраш Михайло, о. К. Левицький, монах Смілка, о. Роман Гузан; Фото П-1-1-98 #2: Отець Костянтин Котлярчук з дружиною і дітьми. с. Джонка, Хабаровський край, 1953 р. // Інтернет-база даних Архіву ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://archive.ec/Y83sj>; Музей історії УГКЦ с. Фитків.. - Колекція фотографій.

⁴ Фото П-1-1-98 #6: Після повернення із заслання, м. Винники, 1963 р. У центрі стоїть о. Костянтин Котлярчук, праворуч - о. Володимир Стернюк // Інтернет-база даних Архіву ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://archive.ec/Y83sj>; Костянтин Котлярчук.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:728031>.

⁵ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330в (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 3). - арк. 126; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885 - 1938): англійською мовою. - Львів: Місіонер, 2002. - С. 326; Краєзнавство: Єзупіль - Івано-Франківська область: Коротка історія Єзуполя з часу заснування до демократичних перетворень 90-х років ХХ століття // Наукова бібліотека України: [електронний ресурс] -

арештований з дружиною, засуджений і відправлений на заслання, яке відбував у с. Джонка Нанайського району Хабаровської області¹. Після повернення з Сибіру хотів поселитися в Єзуполі (перейменованому на Жовтень), але радянська влада не дозволила як «неблагонадійному», тому поселився в сусідньому селі Сілець, де продовжив підпільну душпастирську працю. Помер о. К. Левицький у 1974 р., а пізніше, у квітні 2002 р. був реабілітований².

Отець Йосиф Петраш (1885 - 1970) рукоположений на священика в одруженому стані 1916 р. у Львові. Душпастирську працю розпочав у Львівській архієпархії адміністратором парохії с. Підгородці на Стрийщині (1916 - 1918?) і парохом с. Витвиця на Долинщині (1921 - 1927), згодом перейшов до Станиславівської єпархії, де став парохом у Горохолині й Похівці на Богородчанщині (1927 - 1946?) . В грудні 1944 р. Йосиф Петраш був парохом у селах Долішня та Середня Горохолина⁴. У 1945 р. відмовився приєднатися до «Ініціативної групи по возз'єднанню ГКЦ з РПЦ»⁵, за що невдовзі був арештований і засуджений на заслання. У 1950 р. прибув до с. Джонка Нанайського району Хабаровської області⁶. Після звільнення у 1956 р. о. Й. Петраш повернувся до підпільної душпастирської діяльності, помер у 1970 р. . У червні 1993 р. єврейська організація «Яд-Вашем» визнала о. Йосифа Петраша Праведником світу за порятунок Клари Дакс (Аксельрод) у роки Другої світової війни⁸.

Отець Михайло Іванович Петраш (28.03. 1914, м. Богородчани - 01.01. 1991, с. Височанка Калуського району) після закінчення гімназії (1933 р.) та духовної семінарії в Станиславові (1937 р.) був рукоположений на священика в неодруженому стані єпископом Іваном Лятишевським. Душпастирював спершу в селах Тулуків і Заболотів Снятинського повіту

режим доступу: <http://www.info-librarv.com.ua/libs/kraeznavstvo/30-ezupil-ivano-frankivska-oblast/69-kortka-istorij-a-ezupolj-a-z-chasu-zasnovanj-a-do-demokratichnih-peretvoren-90-h-rokrv-xx-stolitj.a.html>.

¹ Боечко Юлія. Єзупіль - містечко Ісуса // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorva.if.ua/02072015/2417-2015-07-07-09-46>; Слуги Божі: о. Степан Венгринович // Самбірсько-Дрогобицька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.sde.org.ua/svjatvni/slugu-bozi/item/2668-o-stepan-vengrnovvch.html>; Музей історії УГКЦ с. Фитьків.... - Колекція фотографій.

² Боечко Ю. Єзупіль - містечко Ісуса.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorva.if.ua/02072015/2417-2015-07-07-09-46>.

³ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 195а. - арк. 19,131; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 349; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. - Львів - Київ: КМ Академія, 2004. - С. 518, 569; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. - Львів - Київ: КМ Академія, 2004. - С. 345.

⁴ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп.2, спр.1. - арк.6.

⁵ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32а. - арк.4.

⁶ о. Степан Венгринович: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.sde.org.ua/svjatvni/slugu-bozi/item/2668-o-stepan-vengrnovvch.html>; Музей історії УГКЦ с. Фитьків.... - Колекція фотографій.

⁷ Голокост на Тернопільщині. Роботу виконав: Гринчук О. О., учень 8-А класу Тернопільської СЗОШ № 16 ім. В. Левицького. Керівник роботи: Вовк Ю. Й., вчитель-методист // [електронний ресурс] - режим доступу: <http://holocaust.kiev.ua/news/GRYNCHUK.pdf>.

⁸ Петраш Йосиф // Праведники народів мира: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://db.vadvashem.org/righteous/righteousName.html?language=ru&itemId=4016902>.; Гринчук О. О. Голокост на Тернопільщині. // [електронний ресурс] - режим доступу: <http://holocaust.kiev.ua/news/GRYNCHUK.pdf>.

(1937 - 1940), згодом - у с. Баріш Буцацького району (1940 - 1944), у селах Похівка, Грабовець і Цуцилів Богородчанського району (1944 - 1946?)¹. У вересні 1945 р. о. М. Петраш відмовився підтримати діяльність «Ініціативної групи». Пізніше, 1948 р. був заарештований за відмову перейти до РПЦ і засуджений на 10 років позбавлення волі та примусових робіт. Покарання відбував у Хабаровському краї, на поселенні Джонка⁴, але був достроково звільнений 1957 р. Перебуваючи під пильним контролем уповноваженого Ради у справах релігій, продовжив підпільну працю священником у Чернівецькій області, пізніше в Калуші Івано-Франківської області⁵. У період період «перебудови» активно домагався визнання УГКЦ, 1989 р. вийшов з підпілля, реабілітований у 1990 р. Після легалізації УГКЦ о. М. Петрашу пропонували хіротонію на єпископа, однак через стан здоров'я він відмовився. У період катакомб о. М. Петраш був ректором підпільної духовної семінарії в Івано-Франківську під патронатом митрополита Володимира Стернюка, аз 1991 р. став професором Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту, де підготував дві групи до рукоположення. З 1990 р. о. Михайло був призначений парохом церкви св. арх. Михаїла в Калуші та Калуським деканом, проте через стан здоров'я перейшов на сотрудицтво. Помер о. М. Петраш 1 січня 1991 р., похований на новому Калуському цвинтарі у с. Височанка⁶.

Отець Роман Миколайович Гузан (18.10. 1910, с. Вербятин Буцацького повіту - 11.08. 1992, м. Надвірна Івано-Франківської області) рано втратив батьків, виховувався в сиротинці, у 1932 р. закінчив державну гімназію в Станиславові й того ж року вступив до духовної семінарії. Значний вплив на його формацію справив ректор семінарії о. А. Бойчук, з яким довгі роки підтримував товариські взаємини. 1 червня 1936 р. Роман Гузан рукоположений на священника в безженному стані єпископом І. Лятишевським. Душпастирську працю розпочав 31 липня 1936 р.

¹ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 186-187; Ф. Р-388, оп.2, спр.1. - арк.3-4, 6, 10, 11; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 349.

² ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32а. - арк.4.

³ Яневич Богдан. Пам'ятки національно-визвольної боротьби // Старий Калуш: [електронний ресурс] - режим доступу: http://kalusz.io.ua/s115681/bogdan_yanevich_pamyatki_nacionalno-vizvolnoe_borotbi. - С.3-4 із 10; Історія греко-католицької церкви Святого Архистратига Михаїла м. Калуш // Парафія св. Архистратига Михаїла м. Калуш: [електронний ресурс] - режим доступу: http://mihaelkalush.at.ua/index/istorijaji_cerkvi/0-23; Костишин А. Історія церкви Святого Архистратига Михаїла в Калуші. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. - 124 с.

⁴ Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Колекція фотографій.

⁵ Яневич Б. Пам'ятки національно-визвольної боротьби.: [електронний ресурс] - режим доступу: http://kalusz.io.ua/s115681/bogdan_yanevich_pamyatki_nacionalno-vizvolnoe_borotbi. - С. 4 із 10; ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123 (Документи (інформації, довідки, списки) про наявність та діяльність уніатів, покутників, бувших монахів і монахинь за 1975 рік). - арк. 33.

⁶ Яневич Б. Пам'ятки національно-визвольної боротьби.: [електронний ресурс] - режим доступу: http://kalusz.io.ua/s115681/bogdan_yanevich_pamyatki_nacionalno-vizvolnoe_borotbi. - С. 4, 8 із 10; Музей історії УГКЦ в м. Богородчани Івано-Франківської архієпархії УГКЦ. - Експозиція; Захарчук М. «Хто не знає свого минулого, не достойний майбутнього»: У Богородчанах відкрито музей історії УГКЦ // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorya.if.ua/last/2745-2016-03-25-08-09-12>; Історія греко-католицької церкви Святого Архистратига Михаїла м. Калуш.: [електронний ресурс] - режим доступу: http://mihaelkalush.at.ua/index/istorijaji_cerkvi/0-23.

сотрудником і катехитом в Нижневі Устецького деканату, звідки перенесений 1 серпня 1938 р. на сотрудника в Тудорові Гусятинського деканату, а з 2 квітня 1939 р. - на сотрудника в Ковалівці Буцацького деканату, де пережив і прихід радянської влади, і початок німецької окупації. З серпня 1942 р. о. Роман служив сотрудником о. М. Цюпика в Надвірній, а з грудня 1944 р. став парохом в Делятині. Тут він мусив поселитися в приватному будинку, бо резиденцію пароха зайняла частина НКВС. Уже 10 травня 1945 р. о. Р. Гузана затримали співробітники РВ НКДБ в Яремче, змушуючи підтримати акцію «возз'єднання», а 15 вересня змусили поїхати до Станіслава на бесіду з уповноваженим Ради у справах релігійних культур, який заборонив йому священнодіяти в церкві Делятина через відмову прийняти юрисдикцію від о. А. Пельвецького. Невдовзі він був арештований і засуджений на 10 років позбавлення волі. У 1950 - 1956 рр. о. Р. Гузан відбував заслання у с. Джонка Хабаровського краю, зарахований спершу на посаду лісоруба в Іннокентійовський ліспромгосп, а з 1952 р. - робітником будівельного управління № 4, звідки звільнений в листопаді 1954 р. «за інвалідністю (II група)». У березні 1956 р. Р. М. Гузану «дозволено повернутись до місць попереднього проживання», і в травні він прибув до Станіслава. Спершу о. Роман працював на будівництві, а згодом здобув фах бухгалтера, водночас продовжив підпільну душпастирську працю в Івано-Франківську, Калуші, Долині, Тисмениці, Стрию, Бучачі, Надвірній, Делятині, Дорі, а також викладав історію Церкви і Святе Письмо в підпільній семінарії у Дорі під проводом о. В. Семенюка. Помер о. Р. Гузан у Надвірній 11 серпня 1992 року, на 82-у році життя і 57-у році священства¹.

Отець Богдан Геврич (19.03. 1907 - 10.10. 1988), син довголітнього пароха с. Хлібичин Лісний Коломийського деканату о. Антона Геврича, навчався в гімназіях у Самборі та Коломиї, закінчив богословську академію у Львові, висвячений 1937 р., душпастирював спершу сотрудником, а згодом парохом у селі Остап'є Гримайлівського деканату Львівської архієпархії. Під час акції «возз'єднання» відмовився перейти до РПЦ, тому був арештований і засуджений на 10 років позбавлення волі. На час заслання

¹ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 132-133.; Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123. - арк. 30; Шематизм всього кліру греко-католицької Станіславівської єпархії на рік Божий. - Станіславів, 1935. - С. 22; Шематизм всього кліру греко-католицької Станіславівської єпархії на рік Божий. - Станіславів, 1938. - С. 164; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 303; Флис С. Отець Роман Гузан: ісповідник віри, педагог, дослідник історії Церкви // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorva.if.ua/last/2866-2016-07-29-13-21-39>.

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330а (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 1). - арк. 158; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 296.

³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Т. 2. - С. 132; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Т. 1. - С. 531; Богдан Геврич // Сьогодні в історії: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://sjogodni.org.ua/publ/8-1-0-5317>; То все наша доля (с. Остап) // Підволицька централізована бібліотечна система: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.pidvol-librarv.org.ua/index.php/mkraveznastvo/folklor/legendi/194-to-vse-nasha-dolja-s-ostap-e>; Остап'є (опубліковано: 21.05.2014) // [електронний ресурс] - режим доступу: https://new.vk.com/topic-19529308_30226627.

сім'я о. Богдана (дружина з п'ятьма дітьми: Марією (1936 р. н.), Ярославом (1937 р. н.), Лідією (1938 р. н.), Дарією (1939 р. н.) і Юрком (1941 р. н.)) переховувалась у с. Зелене Гусятинського району, ними опікувались вірні з Остап'я та Зеленого, а також о. Роман Зарицький з Вікна. Після звільнення з ув'язнення 1955 р. закінчив Львівське медичне училище, працював медиком в Іспасі й Косові, відновив підпільну душпастирську працю в Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій, Вінницькій та Одеській областях, відправляв богослужіння, хрестив дітей, сповідав, привозив матеріальну допомогу священикам, які повернулися із заслання (лише в Коломиї було 30 священників, що повернулися з таборів)¹.

Отець Тадей Галькевич (17.01. 1892, с. Стрілкове Стрийського повіту - 1968), син о. Юліана, пароха Стрілкова і Ходовичів на Стрийщині, закінчив гімназію у Львові (1910 р.), згодом богословську освіту здобував у семінаріях в Римі, Фрайбургу, Відні, Кромержу і Львові, висвячений на священика в одруженому стані 1919 р. єпископом Г. Хомишиним у Станиславові. Душпастирську працю о. Тадей почав адміністратором парохії в Ялинковатім (1919 - 1920) і Рожанці Вижній (1920 - 1921), згодом адміністратором і парохом в Головецько на Стрийщині (1921 - 1936), виконував обов'язки віце-декана Тухлянського деканату, був парохом у Ціневі на Долинщині (1936 - 1942) та віце-деканом Рожнятівського деканату, а в березні 1942 р. перейшов з Львівської архієпархії до Станиславівської єпархії, призначений адміністратором парохії в Рожневі Снятинського деканату. У 1945 р. був арештований і засуджений на заслання до Сибіру, помер у 1968 р. .

Відкриття доступу до раніше засекречених архівних фондів СБУ дозволяє історикам залучити додатковий масив джерел, що сприятимуть персоніфікації історії «катакомбної» Церкви, деталізації особливостей процесів насильної ліквідації УГКЦ, становлення і розвитку підпільних структур тощо.

У цьому контексті, спираючись на розсекречені кримінальні справи, проаналізуємо біографії студента-богослова Петра Слугоцького (1925 - 1945?) та священика Йосифа Гірняка (1902 - 1979).

Отець Слугоцький Петро Іванович (1925, м. Солотвино Богородчанського повіту - 1945?), син селян, студент духовної семінарії в Станиславові з 1942 р., арештований 17 лютого 1945 р. органами НКДБ. У ході слідства йому інкриміновано «контрреволюційну націоналістичну агітацію серед учнівської молоді с. Марково Солотвинського району, збір речей і продуктів харчування для німецької армії і банд УПА», заклики до молоді вступати в дивізію «Галичина», зв'язки з підпіллям ОУН і УПА. Засуджений 4 травня 1945 р. воєнним трибуналом військ НКВС в

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123. - арк. 30; Вибір ціною в життя (23.04. 2013) // Школа журналістики УКУ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/1921/>; Богдан Геврич.: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://sjo.godni.org.ua/publ/8-1-0-5317>;

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 318-319; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832 - 1944). Т. 2. - С. 121.

Станіславській області на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Місце і дата смерті невідомі. Слугоцький Петро реабілітований 10 січня 1993 р. (фото № 3-5)¹.

Отець Гірняк Йосиф Юстинович (21.06. 1902, м. Коломия - 15.08. 1979, м. Яремче Івано-Франківської області), син о. Юстина і Юлії з роду Жесковецької, початкову освіту здобував у Тязеві, 1918 р. почав навчання в гімназії в Станиславові, але невдовзі добровольцем вступив до 1-ї бригади УСС (згодом - УГА), після війни закінчив гімназію 30 травня 1921 р. У 1924 - 1929 рр. навчався на гуманітарному факультеті Львівського університету (відділ історії та німецької мови), у 1930 - 1931 рр. закінчив торговельну школу та пройшов бухгалтерську практику в «Центробанку» у Львові. У 1931 - 1937 рр. студював філософію та богослов'я в Урбаніанському університеті в Римі, проживав в Українській Папській Колегії св. Йосафата, здобув ліцензіат з богослов'я. Його шлях до священства був тривалим: піддияконські свячення отримав 23 лютого 1935 р. від єпископа Йосафата Коциловського, дияконські - 25 березня 1936 р. від єпископа Олександра Стойка, пресвітерські - 18 квітня 1937 р. від єпископа Олександра Євреїнова; юрисдикційну грамоту отримав 23 серпня 1937 р. від єпископа Григорія Хомишина. Душпастирську працю розпочав у серпні 1937 р. заступником катехита народних шкіл у Надвірній, з липня 1942 р. став сотрудником у Королівці Кудринецького деканату, з серпня 1942 р. - адміністратором у Постолівці Гусятинського деканату, з 1 жовтня 1943 р. - професором богословського ліцею і духовної семінарії в Станиславові, катехитом української гімназії, капеланом-сповідником єпископа Г. Хомишина. У 1944 р. його батько - о. Юстин Гірняк, парох Ямниці, радник і референт консисторії і член капітули в Станиславові, - мусив емігрувати в Європу, згодом до

США³. Тим часом о. Йосиф Гірняк залишився в Станиславові, і 5 квітня 1945 р. був взятий на облік органами радянської влади. У листопаді 1945 р. викликався на бесіду з уповноваженим Ради у справах релігійних культів, але відмовився вступати до «Ініціативної групи по возз'єднання ГКЦ з РПЦ». Після Львівського псевдо-собору 1946 р. о. Й. Гірняк душпастирював підпільно, працюючи офіційно бухгалтером дитячої лікарні в Станиславі, аж був арештований 18 грудня 1949 р. органами

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 31. - арк. 9-9зв.; Архів УСБУ ІФО. - Спр. 10495. - арк. 5, 41-41зв, 48-48зв, 49, 56.

² ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330г. - арк. 208; Альманах Станіславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. Том II / Редактор-упорядник М.Климишин. - Нью-Йорк - Париж - Сідней - Торонто: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станіславщини, 1985. - С. 35, 397; Відомі випускники першої гімназії (1905 - 1939) // Українська гімназія № 1 м. Івано-Франківськ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://gimnazia1.if.ua/uk/istoriia-ta-suchasnist/19-vidomi-vipuskniki.html>; Сліпий Йосиф. Спомини / ред. І. Дацько, М. Горяча, вид. 2-ге. - Львів - Рим: Видавництво УКУ, 2014. - С. 343; Dmytro Blazejovskij. Byzantine Kyivan rite students in Pontifical Colleges, and Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576-1983). - Analecta OSBM, Sectio I. - Vol. 43. - Rome 1984. - P. 138; Фільварок Олесь. В'язанка пустельного ялівцю була йому за ялинку [о. Й. Гірняк] // Музей історії міста Коломиї: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://museum.ko.if.ua/statti/7.html>.

³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 296; Фільварок О. В'язанка пустельного ялівцю була йому за ялинку. : <http://museum.ko.if.ua/statti/7.html>.

КДБ, засуджений 14 серпня 1950 р. Особливою нарадою при МДБ за антирадянську пропаганду на 10 років позбавлення волі, засланий на спец-поселення у Караганді (*фото № 8-9*)¹. Після повернення із заслання бл. 1960 р. продовжив підпільну душпастирську діяльність, деякий час офіційно працював на лісопилні. У 1964 р., імовірно, був таємно висвячений владикою Василем Величковським на титулярного єпископа-помічника. До кінця життя постійно перебував під негласним наглядом органів безпеки².

Значний інтерес становить доля о. Антонія Сірецького (1881 - 1965, с. Дора Надвірнянського району Івано-Франківської області), греко-католицького священика, який за свою принципову позицію щодо акції «возз'єднання» з РПЦ був засуджений на тривалий термін заслання у Хабаровському краю, звідки повернувся 1961 р. (*фото № 12-14*). Отець Антоній Маркелович Сірецький, одружений з Софією Янович, висвячений на священика 8 квітня 1906 р. єпископом Г. Хомишиним, спершу призначений сотрудником, а згодом парохом у Ляцькому Шляхоцькому Тисменицького деканату (1906 - 1920), очолив тут читальню товариства «Просвіта» (з 1909 р.), за активну українофільську позицію був арештований польською владою (1919 р.). У цей період в о. Антона Сірецького народилося троє дітей: Любомир (1907), Ярослав (1909) і Марія (1918). Згодом о. Антін призначений адміністратором парафії у Винограді Тисменицького деканату (1920 - 1921), а з жовтня 1921 р. - адміністратором, потім - парохом у Гаврилівці Тисменицького деканату аж до 1939 р., тут також очолив читальню «Просвіти» (з 1928 р.), водночас коротко обслуговував парафії в Парище (1924 р.) і Глинках (1925 - 1927 рр.) Надвірнянського деканату. У червні 1939 р. о. А.Сірецький перейшов на парафію в Молодятині Пістинського деканату, де душпастирював аж до акції «возз'єднання ГКЦ з РПЦ» 1946 рр. Після арешту, слідства й суду у травні 1950 р. о. А. Сірецький з дружиною Софією був відправлений на заслання на 10 років у поселення Джонка Нанайського району Хабаровського краю. У травні 1961 р. звільнений із заслання, повернувся в Україну, поселився в Дорі поблизу Яремче, у 1963 р. реабілітований, помер 1965 р.⁴

¹ ДАІФО. - Ф.Р-388, оп.2, спр.32. - арк. 157; спр.44. - арк.10; Архів УСБУ ІФО. - Спр. 11565П. - Том. 2. - арк. 101-103; Сліпий Й. Спомини, вид. 2-ге. - Львів - Рим, 2014. - С. 167, 343; Мартирологія Українських Церков: у 4-х томах. - Т.2: Українська Католицька Церква. - Торонто - Балтимор, 1985. - С. 463-464.

² ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 123. - арк. 24, 31; д-р Гудзяк Борис. Керівництво УГКЦ під радянським режимом, 1946-1989 // Парафія Цар Христа УГКЦ в Німеччині: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.ugkk.de/index.php/uk/2011-05-14-15-38-46/2011-09-20-20-53-11/115--1946-1989>; Фільварок О. В'язанка пустельного ялівцю була йому за ялинку.: <http://museum.ko.if.ua/statti/7.html>.

³ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій; колекція особових речей.

⁴ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330д (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 - 1941 рр. Том 5). - арк. 48; Блажейовський Д. Историчний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 363; Любчик І. Через роки і долі (Нарис історії села Липівка). - Розділ V. Розвиток культури в селі // Наукова бібліотека України: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.info-librarv.com.ua/libs/kraeznavstvo/27-lipivka-ivano-frankivska-oblast/38-rozdil-v-rozvitok-kulturi-v-seli.html> [16.04. 2013]; Кривава книга / Упорядник, автор передмови Я. Радевич-Винницький. - Передрук вид. 1919, 1921 рр. - Дрогобич: Відродження, 1994. - С. 263; Бойко І. На вічну славу Кобзаря [4 квітня 2014] // Народна воля: газета по-надвірнянськи: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://volva.if.ua/2014/04/na-vichnu-slavu-kobzarva/>; Єгреший О. Цінне епістолярне джерело з історії повсякденності // Галичина. Всеукраїнський

Другий син о. Антонія - Ярослав Сірецький (1909, с. Ляцьке Шляхоцьке Товмацького повіту - 20.02. 1990, с. Дора Яремчанської міськради) також зазнав переслідувань за вірність катакомбній Церкві (*фото № 15-16*). Ярослав Сірецький навчався в гімназії у Станіславові (1922 - 1926), духовних семінаріях у Львові (1938 - 1939) й Станіславові (1941 - 1945), на філологічному факультеті Станіславського педагогічного інституту (1945 - 1947), працював вчителем у Молодятині Коломийського району, потім - бухгалтером у лісництві в Росільній, з 1950 р. перейшов на нелегальне становище священика катакомбної ГКЦ. Арештований 2 березня 1957 р., засуджений на 10 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах і 3 роки заслання з конфіскацією майна та заборонаю проживати в Україні 5 років після ув'язнення. Покарання відбував у Мордовських таборах. Звільнений о. Я. Сірецький 2 березня 1964 р. Після цього продовжив підпільну душпастирську працю в Івано-Франківській області, підтримував тісні зв'язки з єпископом І. Лятишевським, навіть відвідав владику на засланні в Мерке Казахської РСР. Реабілітований у 1991 р. у зв'язку з необґрунтованістю вироку¹.

Також варто згадати бодай коротко ще ряд репресованих і підпільних священиків, завдяки яким зберігалася не тільки структура і правонаступність поколінь духовенства катакомбної Греко-Католицької Церкви, але передусім віра людей у непереможність «Церкви Христової, з'єднаної з Престолом св. Апостола Петра», що увінчалась відродженням УГКЦ 1989 р.

Отець Антін Казновський (1878, м. Бучач - 13.02. 1959, м. Маріуполь Донецької області) закінчив академічну гімназію і теологічний факультет Львівського університету, одружений з дочкою священика Теодозією Глібовицькою, рукоположений 1900 р. єпископом А. Шептицьким, спершу був сотрудником у селах Озеряни Бучацького деканату (1901 - 1902), Дзвиняч Заліщицького деканату (1902 - 1903), Сквятин Кудриницького деканату (1903 - 1905), а після смерті тестя о. Омеляна Глібовицького став адміністратором, згодом парохом у Глубічку Скальського деканату (1905 - 1942), де розгорнув активну душпастирську і культурно-просвітницьку працю - розвинув читальню «Просвіти», ініціював будівництво монастиря Сестер Службниць Пречистої Діви Марії, захоронки та приватної школи товариства «Рідна школа», заснував касу взаємодопомоги для селян, у 1918 -

науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. - 2013. - № 24. - С. 343-346; Антоній Сірецький (пом. 1965) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:690640>.

¹ ДАІФО. - Ф. Р-388, оп. 2, спр. 31. - арк. 9-9зв.; Арсенич П. Священича родина Сірецьких // Нова Зоря. - 2002. - Ч. 12. - С. 5; Ярослав Сірецький (пом. 1990) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:887145>; Єгрешій О. «Хто витерпить до кінця, той таки буде!»: Спроба історичної регенерації повсякденного життя підпільного греко-католицького священика Ярослава Сірецького // Прикарпатський вісник НТШ. Серія: Думка. - 2008. - Вип. 3. - Івано-Франківськ, 2008. - С. 90-96; Єгрешій О. Дидактично-християнські мотиви приватних листів підпільного греко-католицького священика Ярослава Сірецького / О. Єгрешій // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія - 2008. - Вип. 3. - С. 271-274; Єгрешій О. Ярослав Сірецький: історія арешту «малої людини» / О. Єгрешій // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. Вип. 29. - Переяслав-Хмельницький, 2012. - С. 294-301.

1919 рр. був капеланом в УГА, у 1930 р. зазнав підпалу плебанії під час акції «пацифікації». У період німецької окупації виступив з протестом щодо вивезення молоді на примусові роботи до Німеччини, за що був арештований і засуджений до розстрілу, але синам вдалося його відкупити в німецькій комендатурі в Борщеві. З того часу почався його тернистий шлях: спершу переховувався в родинному будинку коло Бучача, а з приходом фронту навесні 1944 р. коротко переховувався у с. Ясень коло Перегінська, потім духовно обслуговував гірське село Красне та лісові станиці УПА, але, розшукуваний органами КДБ, в серпні 1945 р. мусив переїхати до Єзуполя коло Станіслава, де служив деякий час до заборони, коли виявили його вшанування в Богослужіннях Папи Римського. Акцію «возз'єднання ГКЦ з РПЦ» о. Антін категорично не підтримав, тому мусив переховуватись за підтримки своїх зятів - о. Т. Олексієва та о. Л. Головацького - у селах Топорівці та Головецько, а 1949 р. поселився в Дорі, де провадив підпільні Богослужіння у приватному будинку, таємно підготовлював на священика Михайла Косила (*фото № 17-18*). У червні 1958 р. органи КДБ арештували отців А. Казновського та М. Косила, їх засуджено на заслання, яке відбували у виправно-трудовому таборі м. Жданов (нині - Маріуполь) Сталінської (Донецької) області. Тут о. Антін після короткої недуги (пневмонії) помер на руках о. М. Косила 13 лютого 1959 р.¹

Отець Михайло Косило (20.12. 1932, с. Дора Надвірнянського повіту - 12. 2000, м. Чернівці) з раннього віку відчув духовне покликання завдяки впливу студитського монастиря св. Пророка Іллі в Дорі, згодом пройшов вишкіл за програмою Львівської Богословської Академії під духовним проводом о. А. Казновського (*фото № 18*), а 13 червня 1958 р. отримав священичі свячення з рук єпископа Миколая Чарнецького. Невдовзі о. М. Косила з о. А. Казновським за активну підпільну діяльність та спробу зареєструвати у Дорі греко-католицьку громаду арештовано, і вони отримали тривалі терміни ув'язнення у тюрмі м. Жданова. Після звільнення о. М. Косило отримав другий термін в таборах посиленого режиму Омської обл. На початку 1970-х років єпископ Іван Слезюк призначив о. М. Косила ректором підпільної духовної семінарії, в якій здобули формацію понад 20 священиків. У 1989 р. о. М. Косило призначений парохом та деканом у Чернівцях, на Буковині він заснував кільканадцять парафій, домігся повернення собору Успення Богородиці в Чернівцях. За заслуги глава УГКЦ кардинал Мирослав Іван Любачівський нагородив о. Михайла золотим

¹ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330в. - арк. 45; Ф. Р-388, оп. 2, спр. 32. - арк. 54; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 67, 71, 158, 197, 245, 310; Скальська У. Життєпис отця Антонія Казновського // Лицар Української Католицької Церкви: [о. Антоній Казновський (1878 - 1959 рр.)] / Автор-упорядник У.Скальська. - Івано-Франківськ: Грань, 2007. - С. 27-36; Антгній Козновський (нар. 1878) // Родовід: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:602901>; Голгота УГКЦ: 8 березня минули 65-ті роковини Львівського «псевдо собору», який ліквідував Українську Греко-Католицьку Церкву // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorva.if.ua/10102011/69-calvarv-church>.

нагрудним хрестом з прикрасами і митрою, а Івано-Франківський єпископ-ординарій Софрон Дмитерко призначив генеральним вікарієм Буковини¹.

Отець Іван Бойко (нар. 07.07. 1948 р., с. Ямна біля м. Яремче) після середньої школи вступив до підпільної духовної семінарії під проводом о. Михайла Косило (*фото № 17*). Ієрейські свячення Іван Бойко отримав 9 березня 1974 р. з рук митрополита Володимира Стернюка у Львові. За роки підпілля душпастирював на території Надвірнянщини, Яремчанщини, Косівщини та Богородчанщини. Після виходу УГКЦ з підпілля 1989 р. о. Іван став незмінним парохом с. Красна, а з 2005 року виконує обов'язки декана Ланчинського деканату².

Отець Володимир Винявський (17.01. 1890, м. Бібрка - 20.03. 1980, с. Березівка Тисменицького району Івано-Франківської області), висвячений на священника 5 квітня 1914 р., розпочав душпастирську працю адміністратором парафії у Вікнянах Товмацького деканату (1914 - 1918), далі був сотрудником у Тисмениці (1918 - 1919), адміністратором парафій у Лисці Станиславівського деканату (1919), Гаврилівці Тисменицького деканату (1919 - 1921) і Кутиськах Товмацького деканату (1921 - 1922), невдовзі - парохом в Іванківці Станиславівського деканату (1922 - 1942), водночас тимчасово опікувався вірними в Радчі (1924 - 1925) та Похівці Богородчанського деканату (1925, 1932 - 1939), виконував обов'язки ординаріатського шкільного комісара для окремих сіл Станиславівського деканату (1935 - 1939). З 1942 р. о. Володимир душпастирював у селах Гостів Товмацького деканату і Підвисока Городенківського деканату. У 1946 р. не погодився приєднатися до РПЦ, перейшов у підпілля, працював сторожем, таємно душпастирював (*фото № 19*) .

¹ о. Пелехатий І. Світоч Нескороної Церкви (29.12.2012) // Католицький оглядач: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/svitoch-neskorenoyi-tserkvi>; о. Голіней П. Життя і пастирські труди о.м. Михайла Косила (10.12.2012) // Архібратство святого священномученика Йосафата: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.yosaphat.org/ukrholy/beatific/394-zhittya-i-pastirski-trudi-om-mixavila-kosila.html>.

² Івасів Роман. Отець Іван Бойко: Про сіль землі нашої. [11.02. 2012] // Галичина: газета: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.galychyna.if.ua/publication/society/otec-ivan-boiko-pro-sil-zemli-nashoji/>; о. Голіней П. Ювілей отця митрата Івана Бойка. (09.07. 2009). // Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://diocese.ko.if.ua/se/sites/ep/7896/>; Алфавітний покажчик (по персоналіям): Б: Бойко Іван Юрійович (1948) (священик) // Архів ІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistory.org.ua/proekty/katalogy-arhivu-iits/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-a/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-b/>; Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ станом на 1996 рік // Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. Том 3 / Редактор-упорядник Ю. Гаєцький. - Нью-Йорк - Київ - Івано-Франківськ: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславщини, 2009. - С. 606; О. митрат Іван Бойко: «Бережимо віру, як найбільший скарб». Розмову вів о. І. Пелехатий // Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://novazorya.if.ua/02012015/2256-1-1-1> [зчитано: 20.02. 2016].

³ ДАІФО. - Ф. 504, оп. 1, спр. 330а. - арк. 128; Фото «Винявський Володимир (1890 - 1980)» // Приват. архів О. І. Єгрешія. - Колекція фотографій; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії. (1885 - 1938). - С. 383; Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської єпархії на рік Божий. - Станиславів, 1925. - С. 202; 1927. - С. 99; 1929. - С. 129; 1930. - С. 129; 1931. - С. 128; 1935. - С. 27, 141; 1938. - С. 27, 142, 143; Алфавітний покажчик (по персоналіям): В: Винявський Володимир Семенович (1890) (священик) // Архів ІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistory.org.ua/proekty/katalogy-arhivu-iits/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-a/alfavitnyj-pokazhchyk-po-personaliam-v/>.

Ієромонах Чину Студитів о. Мирон (Михайло) Деренюк (22.10. 1885, с. Ридодуби Чортківського повіту - 06.01. 1976, с. Дора Надвірнянського району) з раннього дитинства відчув духовне покликання, згодом вступив до монастиря Студитів у Скнилові коло Львова і після випробувального терміну прийняв постриг малої схими та нове ім'я Мирон. Під час Першої світової війни схимонаха Мирона випадково арештували і відправили на фронт, але він відмовився воювати і з молитвою перейшов фронт. У 1919 р. він повернувся до Святоуспенської Унівської Лаври, де працював у монастирській кухні та пекарні, провадив суворе аскетичне життя, пізніше за благословенням архимандрита Климентія брат Мирон отримав дияконські свячення. У 1943 р. отця-диякона Мирона призначено настоятелем монастиря св. пророка Іллі в Дорі, де він провів понад 30 років подвижницького життя. Восени 1943 р. він допомагав місцевим мешканцям рятуватись від голоду на монастирській кухні. У 1944 р. знову був випадково арештований відступаючими німецько-угорськими військовими, але звільнений одним з офіцерів. Після Воскресіння Христового 1946 р. владика Теодор Ромжа висвятив ієродиякона Мирона на священника. Тоді о. Мирон відвідав о. Климентія Шептицького в Унівській Лаврі, і тут його заарештували, допитували, але через кілька тижнів відпустили, і він повернувся до монастиря св. пророка Іллі в Дорі. У 1947 р. органи радянської влади наказали о. Мирону та братам покинути монастир, і вони почали життя в підпіллі - у приватному будинку родини Клим'юків у Яремче. Навіть тоді, попри попередження міліції, він надалі ходив у монашому підряснику (*фото № 20*). За час підпілля о. Мирон, поєднуючи церковне правило з фізичною працею, щодня служив Утреню, Літургію, Часи, Вечірню, часто відвідував старших людей, уділяв Святі Тайни, займався екзорцизмом, проводив підпільні богослужіння в селах поблизу Яремчі: Дора, Ямна, Делятин та ін. Відійшов у вічність о. Мирон у Надвечір'я Різдва Христового, 6 січня 1976 р. Похорон, на який, попри заборону влади, приїхали багато людей, провадив о. Василь Вороновський та о. Порфирій Чучман¹.

Отже, духовний подвиг згаданих священників дозволив зберегти структуру катакомбної Церкви, підготувати нове покоління греко-католицького духовенства, здатного опиратися тоталітарній державі, атеїстична ідеологія якої спонукала вірних греко-католиків також зберігати і плекати свою віру, часто протиставляючись толерованій режимом Руській Православній Церкві. Дослідження життєвого шляху цих та багатьох інших підпільних греко-католицьких священників дозволить розширити висновки про особливості функціонування УГКЦ в катакомбний період.

¹ Чернець із надзвичайною покорою. За матеріалами очевидців підготував Р. Шимон // Католицький часопис «Пізнай Правду»: [електронний ресурс] - режим доступу: http://magazine.lds.lviv.ua/articles/4_07/page5.html; Новик Анна. Загадка Гуцульщина. Ч. 1: Храм пророка Іллі у селі Дора // Поступ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=71424>; Шимон Р., Гуркіна С. Монастир монахів Студитів святого пророка Іллі в Дорі та його монахи в період 1935 - 1989 років // Постуляційний Центр монастирів Студійського Уставу: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://pc.studvtv.org.ua/content/view/16/1/>.

Особливий інтерес істориків і богословів викликає дослідження предметів релігійного культу і щоденного побуту ієрархії та священників катакомбної Церкви, фотокопії яких репрезентовані у розділі **«Із буденного життя катакомбної Української Греко-Католицької Церкви»**. Серед них є передусім літургійно-обрядові речі - образ, антимінс, чаша, дискос, хрест, молитовник, церковний календар, фелон священника, престол і каплиця-кивот для підпільних Богослужінь (*фото № 21-24, 26-28, 31-33*)¹. У цьому плані сильне враження справляє експозиція музею історії підпільної УГКЦ у с. Фитьків, фотографії експонатів якого представила І. Гавриш. У фондах музею збережено фелон і стихар блаженного Симеона Лукача (*фото № 25*), а на підпільному престолі здійснювали Богослужіння владики Симеон Лукач і Софрон Дмитерко, священники Михайло Косило, Роман Гузан, Ярослав Сірецький, Степан Вапрович, Юліан Тарантюк, Михайло Коржинський, Володимир Івашків та ін. (*фото № 29-30*). Значний інтерес становить листування між підпільними священниками, яке старанно приховувалось від органів КДБ. Один із таких листів, виявлений у приватній колекції О.А. Заторської (Сірецької), адресований невідомим священником до о. Йосифа Гірняка 3 липня 1957 р. (*фото № 34-35*)⁴.

Епізод про підпільне життя та служіння чернецтва відображено у розділі **«Монахині катакомбної Греко-Католицької Церкви»**. Так, на опублікованих колективних фотографіях черниць Згромадження Сестер Милосердя у Станіславі (Івано-Франківську) є с. Ігнатія Васько, с. Миколая Градюк, с. Михаїла Бойко, а в Городенці - с. Антонія Івашків, с. Ірина Шийка, с. Пасива Гожельська (*фото № 36-37*)⁵. Біографічні довідки про цих та інших черниць, що відіграли важливу роль у збереженні та розвитку «катакомбної» Церкви, зважаючи на стан джерельної бази, зосередженої переважно в Архіві Інституту історії Церкви УКУ у Львові⁶ й, очевидно, розпорошеної в архівах чернечих згромаджень, звичайно, ще чекають майбутніх істориків.

Третій банер інформаційно-просвітницької виставки під гаслом **«Воскресіння УГКЦ: від катакомб до відродження 1980-ті - 1991 рр.»** відображає процеси боротьби за легалізацію УГКЦ та відновлення її структури на початку доби незалежності України.

¹ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій, особових речей; Приват. архів М. Я. Григорука. - Колекція фотографій; Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Фотокопії експонатів.

² Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Фотокопії експонатів.

³ Там само.

⁴ Приват. архів О. А. Заторської-(Сірецької). - Колекція фотографій, особових речей.

⁵ Додатково див.: Маслій Ольга. Діяльність Згромадження сестер-мироносиць у 1914-1946 рр. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - 2015. - Вип.5. - С.43-49, Нова Зоря: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.novazorva.if.ua/2907011/194-quprightlv-before-the-lord-death-rev-it-qps-166-15>; Упокоїлася у Бозі с. Ірина Шийка [опубліковано 04.05.2011] // Архікатедральний і Митрополичий Собор Воскресіння Христового Івано-Франківської архієпархії УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.katedra-ugcc.if.ua/archives/5471>.

⁶ Каталог: жіночі чини і згромадження (справи в архіві ІЦ) // Архів ІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/katalog-zhinochi-chvnyv-i-zgromadzhennva-spravv-v-arhivi-iits/>.

У першому розділі банера представлено матеріали про ієрархів Станіславської (Івано-Франківської) єпархії катакомбної Греко-Католицької Церкви - Софрона Дмитерка, Павла Василика та Якова Тимчука, життєвий шлях і духовне служіння яких яскраво відображає специфіку розвитку УГКЦ від її «Голгофи» 1946 р. до «Воскресіння» 1989 р.

У катакомбний період, слід підкреслити, однією з найгостріших проблем було забезпечення правонаступності ієрархічного проводу Церкви, яка з точки зору державного права (радянського законодавства) перебувала начебто «поза законом», але з точки зору канонічного права продовжувала існувати та розвиватися в інших специфічних умовах і формах, відповідних до суспільно-політичних обставин. Очевидно, в умовах підпілля було порушено чимало формальних ознак: територіальну юрисдикцію єпископів, поділ єпархій на деканати, процес підготовки молодого покоління пресвітерів, нагляд за канонічною дисципліною духовенства тощо. Проте Церква у «катакомбах» віднайшла нові форми розвитку, релігійні практики набували специфічних рис (підпільні Богослужіння поза церквою - у приватних будинках, в лісі, в горах і т.п.), а єпископи забезпечували постійний розвиток Церкви. Існували особливості в канонічній дисципліні, зокрема щодо підпорядкування підпільного духовенства єпископам. Так, старше покоління священників, висвячене до 1946 р., визнавало юрисдикцію місцевого єпископа, а молодші вважали себе підпорядкованими єпископові, котрий їх таємно висвятив¹. В умовах «катакомб» священники, з метою уникнення переслідувань органами КДБ, не були «прикріпленими» до однієї чи двох парафій, а часто змінювали місце душпастирського служіння, навіть в межах декількох областей².

На теренах Івано-Франківської (Станіславівської) єпархії УГКЦ правонаступність ієрархічного проводу була забезпечена наступним чином. Після смерті єпископа І. Лятишевського 1957 р. провід єпархією перейшов до єпископа І. Слезюка. Після відбуття другого терміну виправно-трудова таборів і заслання (1962 - 1967 рр.) владика І. Слезюк 30 листопада 1968 р. таємно хіротонізував на єпископа о. Софрона Дмитерка ЧСВВ (*фото № 4*), призначивши його своїм помічником і наступником⁴. Після смерті І. Слезюка в грудні 1973 р. єпископ С. Дмитерко ЧСВВ став ординарієм Івано-Франківської єпархії. Крім того, єпископ Й. Федорик, екзарх для українських греко-католиків у Центральній Азії, у травні 1974 р. у Львові таємно хіротонізував на єпископа «катакомбної» Церкви о. Павла Василика (*фото*

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 139.

² Див.: «Церква потребує добре освічених людей»: Інтерв'ю з єпископом Володимиром Війтишиним, Правлячим Архиреем Івано-Франківської єпархії УГКЦ, членом Вченої Ради та професором кафедри теології Івано-Франківської теологічної академії. Розмову провів Р. Делятинський // Нова Зоря. - 2011. - Ч. 27. - 17 листопада. - С. 4.

³ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

⁴ Див.: Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 137; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. - С. 144; Орач на Божій ниві: 1 червня Високопреосвященному Єпископу-Ординарію Івано-Франківської української греко-католицької єпархії Кир Софронів Дмитерку ЧСВВ виповнюється 75 років // Нова Зоря. - 1992. - Ч.20 (58) (травень). - С.4.

№ 2)¹, який надалі провадив пастирську працю переважно в Івано-Франківській, Тернопільській і Львівській областях, а також у Закарпатській, Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Дніпропетровській, Одеській і Кримській областях². Біографічні довідки про цих ієрархів заслуговують на детальнішу увагу.

Владика Софрон (світське ім'я - Степан) Дмитерко ЧСВВ (01.06. 1917, с. Бичківці Чортківського повіту - 05.11. 2008, м. Івано-Франківськ), син о. Михайла, після народної школи в Мишкові навчався у гімназіях в Тернополі (1924 - 1928) і Станиславові (1929 - 1932), вступив до новіціату Отців Василіян у Крехові, а після облечин - пройшов студії з риторики і філософії у Кристинополі, а з богослов'я - у Лаврові. З початком Другої світової війни брат Софрон Дмитерко ЧСВВ виїхав спершу до Тарнова і Кракова, згодом зупинявся в монастирях в Оломоуці (Моравія) і в Празі. Тут у Празі, при Карловому університеті, 1940 р. єпископ Микола Дудаш з Будапешта таємно висвятив Софрона Дмитерка на священника, але органи гестапо арештували й направили на каторжні роботи на шахті Кароліна в Моравській Остраві (1940 - 1942). Згодом, 1942 р. німецька прикордонна поліція видала паспорт і дозвіл на виїзд, і о. Софрон повернувся до Львова, а невдовзі направлений префектом чоловічої гімназії при монастирі Василіян в Бучачі. Деякий час о. С. Дмитерко заступив на душпастирстві о. Василя Мельника у Звенигородці Бучацького повіту, а потім - о. Дмитра Василика у Вербівцях Тереховлянського повіту. Після акції «возз'єднання» ГКЦ з РПЦ монастирі були ліквідовані, і о. Софрон перейшов у підпілля, таємно відправляв Богослужіння у Коломиї, Львові, Яремче, в селах Тлумацького і Надвірнянського районів Івано-Франківської області, Чортківського та Заліщицького районів Тернопільської області. У цей час о. Софрон поєднував підпільне душпастирське служіння з офіційною світською роботою. Так, з 18 січня 1958 р. він працював старшим бухгалтером Коломийської МТС (*фото № 8*), а 10 листопада 1970 р. закінчив курси оператора газової котельні (*фото № 7*)⁴. В умовах підпілля єпископ 1. Слезюк погодив з протоігуменатом ЧСВВ кандидатуру о. С. Дмитерка, і 30 листопада 1968 р. таємно хіротонізував на єпископа в скромних умовах на приватній квартирі лікарки Софії Девоссир та її сестри монахині Віри в Івано-Франківську; відтак через о. Софрона Мудрого ЧСВВ, який перебував в Україні у приватних справах, про це повідомили Апостольський Престол. У жовтні 1973 р. після обшуку у квартирі єпископа С. Дмитерка (*фото № 6*)⁵

¹ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

² Див. і порівн.: Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. - С. 144; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навіки. Ювілейний збірник на пошану Єпископа - Ісповідника Софрона Дмитерка ЧСВВ з нагоди 90-ліття життя та 65-ліття священства. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2007. - 128 с. - С.23; Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 563; Грабовецький В. Відновлення діяльності греко-католицького собору в незалежній Україні 90-х років // Альманах Станиславівської Землі. Т. 3. - Нью-Йорк - Київ - Івано-Франківськ, 2009. - С. 636.

³ Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

несподівано арештували, і районна прокуратура в Коломиї розпочала слідство, але припинила через відсутність доказів. Невдовзі, восени того ж року обласна прокуратура в Івано-Франківську провела додатковий обшук і відновила слідство. В січні 1974 р., на саме Різдво, відбувся суд, який засудив С. Дмитерка на 2 роки ув'язнення із засланням в табір загального режиму. У березні 1974 р. владика С. Дмитерко (*фото № 5*)¹ був етапований до 38-ї зони у с. Ленінське Луганської області, де він виконував обов'язки сторожа і працював на інших примусових роботах. Після звільнення 1975 р. С. Дмитерко поряд із цивільною працею продовжив виконувати архиєпископські обов'язки (*фото № 4*). За час підпілля він рукоположив понад 65 священиків.

Владика Павло Василик (08.08. 1926, с. Бориславка Перемишльського повіту - 12.12. 2004, м. Коломия Івано-Франківської області) народився в національно-свідомій родині, в якій було 11 дітей. Спочатку можливостей для освіти родина не мала, але через каліцтво старшої сестри Павла відправили до Перемишля, де він вступив до гімназії та прислужував при катедральному соборі. Невдовзі Павла Василика поселили в капітульний дім єпархії, де він паралельно з гімназією студював богослов'я. Коли родину П. Василика переселили у с. Бариш Буцацького району Тернопільської області, то він поселився у Львові у тітки, де активно допомагав ліками повстанцям, писав антибільшовицькі вірші, допомагав друкувати підпільні матеріали. За доносом 1 квітня 1947 р. був заарештований і обвинувачений за ст. 54.1а - зрада батьківщині та 54.11 - антирадянська пропаганда, засуджений на 10 років. В ув'язненні збулась його мрія: 1 січня 1950 р. він був висвячений на диякона єпископом Віктором із Риму, єзуїтом східного обряду. У 1956 р. повернувся на Тернопільщину до родини. Того ж року 18 листопада його висвятив на священика владика Микола Чарнецький. За активну діяльність на початку 1959 р. о. П. Василика заарештували вдруге, інкримінуючи ті ж статті. Друге ув'язнення о. Павло відбув у Дубравлазі (с. Потьма-Явас, Мордовія), де перебував в ув'язненні і митрополит Йосиф Сліпий. Повернувшись із заслання, о. П. Василик продовжив підпільне пастирське служіння (*фото № 1*)⁴. 1 травня 1974 р. владика Й. Федорик ЧСВВ у с. Вільхівцях Львівської області висвятив о. П. Василика на єпископа (*фото № 2*)⁵. Владика Павло Василик продовжив активне служіння аж до державної легалізації УГКЦ 1989 р.⁶

¹ Там само.

² Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

³ Біографічна довідка Єпископа Софрона Дмитерка ЧСВВ, Ординарія Івано-Франківського // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ станом на 10 листопада 1995 р. Б. - Івано-Франківськ, 1995. - С. 12-15; Некролог: 2008 рік // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 2009 рік. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. - С. 126; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навки: на пошану. Софрона Дмитерка ЧСВВ. - С. 6-26, 119-121.

⁴ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

⁵ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

⁶ Василик П. Велика сила молитви: [Спогади репресованого] / П. Василик // Реабілітовані історією: Івано-Франківська обл. - Т. 2. - Івано-Франківськ, 2001. - С. 11-43; Вівчар Б. Єпископ Павло Василик: Я йшов

Владка Яків (світське ім'я - Ярослав) Тимчук ЧСВВ (1919, с. Дуплиська Заліщицького повіту - 20.12. 1988, м. Чортків Тернопільської області)¹ народився у побожній селянській родині, в якій було 7 дітей. Його кривні також обрали духовне служіння: брат Нестор став світським священиком, брат Євген - ієромонахом Ієронімом у чоловічій гілці ЧСВВ, а сестра Савина - сестрою Софронією у жіночій гілці ЧСВВ . У 1979 р. владика С. Дмитерко ЧСВВ підпільно хіротонізував о. Якова Тимчука ЧСВВ та призначив його єпископом-помічником Івано-Франківської єпархії. У час підпілля його брат о. Ієронім Тимчук ЧСВВ був ректором підпільної духовної семінарії в Коломиї, а владика Яків Тимчук висвячував священиків. Але несподівано в грудні 1988 р. владика Яків Тимчук помер у Чорткові від серцевого нападу через перевтому (*фото № 3*) . В цілому постать владики Якова Тимчука ЧСВВ залишається незаслужено забутою й малодослідженою у вітчизняній історіографії.

У другому розділі «Легалізація УГКЦ (1987 - 1989): від переслідувань до державного визнання» на підставі документів і фотографій показано насичений подіями процес боротьби за легалізацію УГКЦ, крайні хронологічні межі якого пов'язані з двома відомими документами - заявою групи греко-католиків про «вихід з підпілля» та офіційною заявою Ради у справах релігій про реєстрацію громад греко-католиків.

Відродження УГКЦ відбувалося в процесі розвитку руху за легалізацію в другій половині 1980-х рр., в якому, слід підкреслити, ієрархи, священики та миряни Івано-Франківської єпархії «катакомбної» Церкви взяли активну участь. Так, 4 серпня 1987 р., митрополит В. Стернюк і єпископ П. Василик разом із 22 священиками, 13 ченцями і 174 мирянами склали заяву «про вихід певної частини УКЦ із підпілля» і початок відкритої боротьби за легалізацію УГКЦ; ця заява була надіслана Папі Івану Павлу II і генеральному секретарю КПРС М. С. Горбачову (*фото № 14-15*)⁴. З цього моменту рух за легалізацію набуває нових форм і масштабів - від масових Богослужінь до вимог легалізації на офіційному рівні, стає більш інтенсивним і масовим.

дорогою Господа і до Господа / Б. Вівчар // Галичина. - 2004. - 6 трав. - С. 4; Гук В. Шляхом до Господа: [Про владика Павла Василика] / Гук В. // Нова Зоря. - 2006. - № 3. - С. 7; Життєпис першого єпископа єпархії Кир Павла Василика // Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://diocese.ko.if.ua/vsvhk.html>; Плугатор Г. Дорогою любові та страждань: [З життя Єпископа Коломийсько-Чернівецької єпархії Павла Василика] / Г. Плугатор // Нова Зоря. - 2004. - № 18. - С. 4.

¹ Див.: Каталог чоловічих чинів, згромаджень, монастирів в архіві ІІЦ // Архів ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/katalog-cholovichv-chvniiv-zgromadzhen-monastviriv-v-arhivi-iits/>; Алфавітний покажчик (по персоналіям): Т // Архів ІІЦ УКУ, м. Львів: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://ichistorv.org.ua/proektv/katalogv-arhivu-iits/alfavitnvi-pokazhchvk-po-personalivam-a/alfavitnvi-pokazhchvk-po-personalivam-t/>.

² о. Грім Єронім, ЧСВВ. Отець Єронім Євген Тимчук, ЧСВВ // Місіонар: [електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.misionar.info/storinkamv-istorivi-chsvv/330/> [16.04. 2013].

³ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 157; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навіки: . на пошану. Софрона Дмитерка ЧСВВ. - С. 23.

⁴ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть... - С. 403; Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

Активізації руху за легалізацію УГКЦ сприяла підготовка до відзначення ювілею 1000-ліття Хрещення Русі-України у 1988 р., який в РПЦ намагалися використати у власних цілях - збереження юрисдикції Московського патріархату в західних областях України; тим часом ієрархія та вірні УГКЦ, заручившись підтримкою Папи Івана Павла II (у липні 1988 р. він прийняв делегацію українських греко-католиків у Римі¹), зуміли показати реальний стан переслідуваної в СРСР «катакомбної» УГКЦ. Радянський тоталітарний режим, попри проголошений курс на «перебудову», намагався зберегти важелі впливу у релігійній сфері, надаючи підтримку РПЦ на противагу відроджуваній УГКЦ.

Радянсько-партійна бюрократія прагнула контролювати «залишки уніатства» та запобігти легалізації УГКЦ. Так, у довідці «Про деякі питання роботи із залишками уніатства в Івано-Франківській області», складеній уповноваженим Ради у справах релігій в області, станом на 01.09. 1987 р. було обліковано 43 священники, 75 монахинь і 116 покутників; серед них, за свідченнями чиновника, найбільшу активність проявляли єпископи Софрон Дмитерко та Павло Василик, священники С.М. Гаврилів, М.В. Матійців, М.М. Сімкайло, Г.М. Сімкайло, В.Г. Керницький, Р.О. Проців, А.Д. Лукань, П.Т. Чучман, М.В. Косило, В.І. Бартко, В.П. Семенюк, Р.Б. Чекуляк і Б.Ю. Кривяк (*фото № 10*). Достатньо детально була складена уповноваженим й «Довідка про нововисвячених уніатських священників за період 1982 - 1987 рр.», в якій коротко охарактеризовані священники В.П. Семенюк, В.І. Війтишин, Р.Б. Чикалюк, Б.Ю. Кривяк, Я.М. Гринюк, М.А. Гуралюк і В.П. Серемчук (*фото № 11*).

Активна фаза руху за легалізацію УГКЦ (1987 - 1991 рр.) позначена проведенням масових Богослужінь, оголошенням об'явлень Богородиці, релігійними маніфестаціями тощо. Так, у травні 1987 р. підпільні греко-католики у с. Грушів Львівської області оголосили про чудо об'явлення Богородиці біля місцевої церкви (*фото № 12*)⁴. Після цього, як констатував у доповідній записці «Про збори в деяких населених пунктах Івано-Франківської області у зв'язку з т.зв. чудом» уповноважений Ради у справах релігій в Івано-Франківській області, про подібні чуда об'явлення Богородиці біля діючих та закритих церков, шкіл та інших установ заявляли вірні в селах Тязів і Ямниця Тисменицького району, в смт. Богородчани, селах Старі Богородчани та Глібівка Богородчанського району, у містах Галич, Рогатин, Івано-Франківськ та ін. (*фото № 13*)⁵.

Крім того, масові Богослужіння в окремих місцевостях часто очолюють владики С. Дмитерко і П. Василик (*фото № 17*)⁶. Так, 17 липня 1988 р. у

¹ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946 - 1989). - С. 159.

² Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

³ Там само.

⁴ Приват. архів М. Зубик. - Колекція фотографій.

⁵ Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

⁶ Приват. архів о. М. Григорука. - Колекція фотографій.

Зарваниці Тернопільської області єпископ П. Василик у супроводі багатьох священників відкрито відправив Архієрейську Службу Божу, в якій взяли участь, за різними даними, від 15 до 30 тис. вірних (*фото № 16*)¹. В Івано-Франківську перше масове Богослужіння відбулося 18 червня 1989 р. у меморіальному сквері за участю понад 3 тис. віруючих, а 19 серпня біля зачиненої церкви св. Дмитрія у мікрорайоні «Пасічна» відбулася Архієрейська Св. Літургія. У 50-ту річницю окупації Червоною армією західноукраїнських земель, 17 вересня 1989 р., у Львові відбулася 100-тисячна маніфестація на підтримку вимоги легалізації УГКЦ, в якій взяв участь і єпископ С. Дмитерко (*фото № 25*)². Уже 29 жовтня 1989 р. в урочищі «Дем'янів лаз» на околиці Івано-Франківська відбулася церемонія перепоховання останків 532-х жертв сталінських репресій 1939 - 1941 рр., за участю владики П. Василика і понад 20 тис. осіб. Отже, рух за легалізацію УГКЦ поступово набирає значних масштабів і починає виходити з-під контролю влади.

Уже 25 жовтня 1988 р. єпископи С. Дмитерко, П. Василик, Ф. Курчаба, І. Семедій та І. Маргітич вперше відвідали Москву (*фото № 18*)⁴ для зустрічі з генеральним секретарем ЦК КПРС М. Горбачовим, однак їх прийняв тільки голова Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР К. Харчевий⁵. У травні 1989 р. делегація УГКЦ на чолі з єпископами С. Дмитерком, П. Василюком і Ф. Курчабою знову відвідала Москву, передала М. Горбачову меморандум та розпочала поетапну голодовку на вул. Арбат з вимогою легалізації УГКЦ⁶.

Врешті, 20 листопада 1989 р. Рада у справах релігій при Раді міністрів УРСР опублікувала заяву, в якій підкреслювалося, що «при умові беззастережного дотримання Конституції УРСР і законодавства про культу греко-католики можуть користуватися всіма правами, встановленими законом для релігійних об'єднань в Українській РСР», зокрема, реєструвати громади та отримувати культові споруди «у відповідності з волевиявленням самих віруючих» (*фото № 19*). 1-2 грудня 1989 р. Глава УГКЦ кардинал Мирослав Іван Любачівський оцінив офіційну заяву РСР РМ УРСР як «перший крок до нормалізації життя нашої Церкви в Україні», висловив

¹ Порівн.: Музей історії УГКЦ с. Фитьків.. - Фотокопії експонатів; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії. - С. 146; Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 409; Стоцький Я. Українська Греко-католицька церква і релігійне становище Тернопільщини. - С. 285.

² Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

³ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 413.

⁴ Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

⁵ Див.: Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 550; Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 409; Ісус Христос - вчора, сьогодні, завжди - той самий навіки: . на пошану . Софрона Дмитерка ЧСВВ . - С. 24.

⁶ Див.: Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть.. - С. 411-412; Ленчик В. Нарис історії Української Церкви. - С. 551.

⁷ Сергійчук В. Нескорена Церква. - С. 457-458.

⁸ Там само. - С. 459.

сподівання про можливість реалізувати право на «власну питому ієрархічну структуру»¹.

У масштабному **третьому розділі «Відродження структури УГКЦ (1990 - 1991)»** показано динамічний процес відродження та становлення організаційних структур Івано-Франківської єпархії УГКЦ.

Одним із перших завдань для легалізованої державною владою УГКЦ було відновлення і реєстрація громад, упорядкування ієрархічної та організаційно-територіальної структури. Ці завдання були покликані вирішити Синоди єпископів УГКЦ, що склалися з владик як з діаспори, так і з батьківщини. Так, Синод єпископів УГКЦ в Римі 24 вересня - 8 жовтня 1989 р., вирішив надіслати до Папи Івана Павла II меморандум «про стан УГКЦ в Україні»², в якому детально висвітлено ієрархічну структуру «катакомбної» Церкви. Згодом Собор єпископів УГКЦ, скликаний митрополитом В. Стернюком 23 січня 1990 р. у Львові, за участю єпископів С. Дмитерка, П. Василика та І. Семедія (*фото № 20-21, 23*), близько 200 священників і вірних, постановив визнати неканонічними рішення «т.зв. Львівського собору 1946 р.» й звернувся до товариства «Меморіал» з проханням «про порушення судової справи за реабілітацію та легалізацію УГКЦ як інституції, так і окремих її ієрархів», підтримав «волю українців греко-католиків» щодо «довершення справи Українського Патріархату в складі Вселенської Церкви»⁴.

Надзвичайний Синод єпископів УГКЦ у Ватикані 25-26 червня 1990 р. за участю Папи Івана Павла II і всіх єпископів з України та діаспори, вирішив «просити Святішого Отця признати архієрейську хіротонію владик катакомбної Церкви» й схвалення відповідних «архієрейських призначень» на єпископські престоли УГКЦ в Україні⁵. Останній надзвичайний Синод єпископів УГКЦ у Ватикані 3-10 лютого 1991 р., прагнучи «забезпечити тяглість її проводу і почати новий етап її утвердження на землях нашої батьківщини України»⁶, вирішив «однозгідно прийняти ієрархічні призначення Апостольською Столицею владик в Україні».

За рішенням Синоду єпископів УГКЦ у червні 1990 р., єпископ С. Дмитерко був призначений єпархом Івано-Франківської єпархії УГКЦ, єпископ П. Василик - єпископом-коадьютором, а єпископ І. Білик - єпископом-помічником (*фото № 26*). Напередодні надзвичайного Синоду єпископів УГКЦ, 25 січня 1991 р. Папа Іван Павло II видав буллу про призначення і затвердження єпископа С. Дмитерка ЧСВВ «Єпископом-

¹ Патріархат: - 1990. - Ч.1. - С.4-5.

² Рішення і постанови Синодів Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 1989 - 1997 років. - Львів: Вид-ня «Благовісника», 1998. - С.4.

³ Музей еп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів.

⁴ Патріархат. - 1990. - Ч.3. - С.14; Сергійчук В. Нескорена Церква. - С. 462-463.

⁵ Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 - 1997.- С. 9.

⁶ Патріархат. - 1991. - Ч.3. - С.4.

⁷ Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 - 1997.- С. 12.

⁸ Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Колекція фотографій; Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 - 1997.- С. 9; Гайковський М. Папа Римський Іван Павло II і Україна. - С.83-88.

Спархом Станиславова (Івано-Франківська)» (*фото № 22, 25*)¹. Такі ж папські булли по призначенню отримали й два інших єпископи: П. Василик - на коадьютора (*фото № 24*), І. Білик - на помічника.

Реєстрація громад УГКЦ мала свою динаміку й особливості у кожному з районів. Так, на 18 лютого 1990 р. у частині Борщівського району, т.зв. Мельниця-Подільському кущі, на 28 населених пунктів було зареєстровано тільки 4 громади УГКЦ, 2 громади подали заяви на реєстрацію, 2 громади мали визначитись, а в решті громад ще велася підготовка до переходу з РПЦ в УГКЦ (*фото № 27*). У Чортківському деканаті на 16 серпня 1990 р. громади УГКЦ зареєстровано у місті Чортків та селах Білобожниця, Косів, Ридодуби, Свидова, Ягольниця, Товстенке, Улашківці та ін.; їх пастирську обслугу здійснювали отці Т. Сеньків, Є. Гайсак, Р. Шлапак, В. Погорецький, Й. Смішко, В. Петрів та ін.; водночас в одних селах формуються громади УАПЦ (священики М. Левкович і Б. Заяць), а в інших зберігаються громади УПЦ (священики Лопушинський, І. Гнідець, С. Кригловський) (*фото № 28*)⁴. У Бучацькому районі-деканаті в грудні 1990 р. у 20 населених пунктах було зареєстровано 7 громад-парафій УГКЦ (отці Й. Мороз, В. Бігун, В. Кандюк, Г. Канах, П. Прибула, З. Монастирський, В. Чверенчук), але у 17 населених пунктах священики РПЦ (С. Слободянюк, В. Мостовий, В. Ольховий, Г. Смоляк, В. Когут, В. Боднарчук, В. Марчишак) намагалися зберегти свій вплив і не допускали реєстрації греко-католиків; у деяких селах проводили будівництво нових церков і капітальний ремонт повернених старих церков (*фото № 29*)⁵.

Процес реєстрації громад-парафій УГКЦ у 1990 р. суттєво активізується. Тому 25 квітня 1990 р. Івано-Франківська обласна рада ХХІ скликання прийняла рішення «Про основні принципи ставлення органів державної влади на території Івано-Франківської області до існуючих конфесій і забезпечення вільного розвитку релігійно-церковного життя на Прикарпатті» (*фото № 30*)⁶. Пізніше, 26 вересня 1990 р. виконавчий комітет Івано-Франківської обласної ради народних депутатів ухвалив постанову про реєстрацію релігійних громад, за якою зареєстровано 166 громад УГКЦ та 129 громад УАПЦ⁷.

Повернення Глави УГКЦ кардинала Мирослава Івана Любачівського в Україну, до Львова, 30 березня 1991 р., на думку істориків і каноністів,

¹ Музей єп. С. Дмитерка. - Фотокопії експонатів; Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 1995 р. Б. - С. 16.

² Музей єп. С. Дмитерка. - Колекція фотографій.

³ Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Папка «Борщівський деканат (1991-1993 рр.)».

⁴ Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Справа «Чортківський деканат».

⁵ Звіт Бучацького деканату Івано-Франківської дієцезії станом на грудень 1990 р. // Архів АУ ІФМ УГКЦ. - Папка «Бучацький деканат (1991-1993 рр.)».

⁶ Приват. архів С. Й. Кобути. - Колекція фотокопій документів; наукові статті.

⁷ Реєстрація релігійних громад в Івано-Франківській області: постанова виконкому обласної ради народних депутатів // Альманах Станиславівської Землі. Т. 3. - Нью-Йорк - Київ - Івано-Франківськ, 2009. - С. 521-526.

⁸ Див.: Гайковський М. Папа Римський Іван Павло II і Україна. - С.94-97; Патріярхат. - 1991. - Ч.6. - С.5.

позначило кінець «катакомбного» періоду й остаточну легалізацію Церкви¹, забезпечило УГКЦ, відповідно до норм канонічного права, легальний канонічний статус Церкви на батьківщині². План приїзду та зустрічей Глави УГКЦ в Україні, його виступи перед духовенством³ і вірними опубліковано, зокрема, у часописі «Нова Зоря» (*фото № 31-32*) . Так, 15 квітня 1991 р. Верховний архієпископ УГКЦ Мирослав Іван Любачівський відвідав Івано-Франківськ, де зустрівся із єпископом Софроном Дмитерком, відвідав храм Царя Христа при монастирі Отців Василіян «на Майзлях» (*фото № 33*)⁴. Слід відзначити, що церкву Царя Христа при монастирі Отців Василіян було збудовано ще в 1929 - 1930 рр. за підтримки владики Г. Хомишина (*фото № 34*)⁵, а першими ігуменами монастиря були послідовно о. Йосиф Лучинський та о. Григорій-Володимир Балагурак (*фото № 35-36*)⁶. Після періоду «катакомб», коли монастир і церква Василіян були закриті або використовувалися в господарських цілях, на території монастиря на Пасху 1990 р. відбулася архієрейська Літургія за участю владики І. Білика ЧСВВ та ігумена о. Н. Гуралюка (*фото № 38*) , а пізніше, на свято Різдва Пресвятої Богородиці, 21 вересня 1990 р. владики С. Дмитерко та І. Білик урочисто посвятили відновлений храм і монастир (*фото № 39*)⁸.

Уже в перші дні після легалізації УГКЦ, у грудні 1989 р., єпископ С. Дмитерко призначив першим канцлером Івано-Франківської єпархії о. Романа-Андрія Кияка (1920 - 1998), підпільного священика, який став активним учасником відновлення УГКЦ та національно-культурного відродження на початку доби незалежності України. Так, у травні 1990 р. о. Р.-А. Кияк взяв участь у посвяченні могили борцям за волю України у с. Крихівці біля м. Івано-Франківськ (*фото № 40*)⁹, 26 серпня 1990 р. - в урочистій Літургії у храмі св. Пантелеймона на Крилоській горі біля Галича (*фото № 42*)¹⁰, а 1 вересня 1990 р. - благословив учнів на початок навчального року в середній школі № 18 у м. Івано-Франківську (*фото № 43*)¹¹. З перших днів канцлер о. Р.-А. Кияк активно допомагав єпископові-ординарію С. Дмитеркові організувати роботу єпархіального управління (зокрема, уклав його перший статут (*фото № 53*)), сприяв розвитку Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (на посаді

¹ Марчук В.В. Церква, духовність, нація.. - С. 270.

² Патріярхат. - 1990. - Ч. 7-8. - С. 4.

³ Митрополит повертає в Україну. План приїзду Голови Української Греко-Католицької Церкви Іх Блаженства Блаженнішого Мирослава Івана Любачівського в Україну // Нова Зоря. - 1991. - квітень. - Ч. 1-2. - С. 3; «Люблю вас усім серцем.»: [про візит Глави УГКЦ М.-І. Любачівського на Прикарпаття] // Нова Зоря. - 1991. - квітень - Ч. 5-6. - С. 1-2.

⁴ Архів монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ, УГКЦ. - Колекція фотографій.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Архів монастиря Царя Христа ЧСВВ у м. Івано-Франківськ, УГКЦ. - Колекція фотографій.

⁸ Там само.

⁹ Приват. архів о. С. Р. Кияка. - Колекція фотографій.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Архів ІФБУ УГКЦ. - Колекція фотографій.

віце-ректора), організації діяльності редакції газети «Нова Зоря», капеланської військової служби, безпосередньо організував роботу обрядової та катехитичної комісії, входив до складу кваліфікаційної комісії для прийняття свячень¹.

Одним із активних учасників процесу легалізації та відродження УГКЦ був о. Ярослав Лесів (03.01. 1945, с. Лужки Долинського повіту - 10.09. 1991, м. Івано-Франківськ), учасник дисидентського Українського національного фронту (з 1965 р.), політичний в'язень (арешти і суди у 1965, 1979 і 1981 рр.), член Комітету захисту УКЦ, рукоположений на священника 27 грудня 1988 р. єпископом Павлом Василюком, активний душпастир і декан Долинського деканату (з 1990 р.), трагічно загинув за нез'ясованих обставин по дорозі з Івано-Франківська до Долини (*фото № 46-47*) .

Помітним явищем процесу легалізації та відродження УГКЦ було відновлення релігійної періодики. Так, в Івано-Франківську у березні 1991 р. за сприяння владики С. Дмитерка під редакцією І. Пелехатого було відновлено видання газети «Нова Зоря», яку оголошено «правонаступником» однойменного часопису, заснованого 1926 р. владикою Г. Хомишиним та редагованого О. Назаруком до 1939 р. Серед значної маси публікацій, що висвітлювали як актуальні процеси відновлення УГКЦ, розпорядження ієрархії, хроніку подій, так й історико-публіцистичні та богословські статті, варто відзначити декілька знакових публікацій. Одна з перших - стаття канцлера Івано-Франківської єпархії УГКЦ о. Р.-А. Кияка «Україна: 1000 років з Христом», в якій автор активно обґрунтовував думку про тривалу історичну традицію християнства в Україні, згадував т.зв. «Андріївську легенду» та перебування Папи Климента в Криму, характеризував хрещення Аскольда, Ольги і Володимира, характеризував Берестейську унію² 1596 р. як шлях до відновлення єдності Христової Церкви (*фото № 41*) . Один із учасників відновлення духовної семінарії в Івано-Франківську, професор державного педагогічного інституту імені В. Стефаніка Я. Заборовський в одній зі своїх статей «Міфи та реалії сьогодення» закликав до об'єктивності у висвітленні історії УГКЦ, обґрунтовував необхідність досягнення примирення УГКЦ із РПЦ та іншими «ворогами» (*фото № 44*)⁴. Тим часом о. Я. Лесів у статті «Про новітню релігійну ситуацію в Галичині» критично оцінював процес становлення структур УАПЦ на фоні відродження УГКЦ в західних областях України (*фото № 41, 44-45*)⁵. В іншій статті «Від легалізації до реабілітації: Окрайці думок про процеси релігійного життя в Галичині», опублікованій посмертно, о. Я. Лесів обґрунтовував необхідність офіційного державного акту про реабілітацію репресованої УГКЦ з

¹ Детальніше див.: Нова Зоря. - 1999. - Ч.1-2. - С.10; Наказ № 2 від 24 січня 1995 р. // Архів АУ ІФММ УГКЦ. - Папка «Декрети, накази, розпорядження Єпископа-Ординарія Івано-Франківської єпархії УГКЦ Софрона Дмитерка ЧСВВ (1990-1997)».

² Нова Зоря. - 1991. - Ч. 27-28. - С.1; Архів ІФБУ УГКЦ. - Колекція фотографій.

³ Отець-канцлер Андрій Кияк. Україна: 1000 років з Христом // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 17-18. - С.4-5.

⁴ Я. Заборовський. Міфи та реалії сьогодення // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 5-6. - С.4-5; Ч.13-14. - С. 4-5.

⁵ о. Я. Лесів. Про новітню релігійну ситуацію в Галичині // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 1-2. - С.4-5.

відшкодуванням моральних і матеріальних втрат, повернення у власність майна УГКЦ, яким вона володіла до 1939 р., обстоював потребу політичної та правової оцінки міжконфесійного конфлікту в західних областях України¹.

Важливою сторінкою відродження УГКЦ стало відновлення системи богословської освіти в Івано-Франківській єпархії, яким активно зайнявся владика І. Білик ЧСВВ. У 1990 р. він був призначений ректором Івано-Франківської духовної семінарії імені священомученика Йосафата, реорганізованої 1991 р. в Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут; обов'язки ректора він виконував упродовж 4-х років. До 1994 р. довоєнне приміщення духовної семінарії на вул. Шевченка, буд. 16 (*фото № 50*) у 1990 р. не вдалося повернути, тому використовували тимчасово будинок по вул. Сірика (*фото № 49*)⁴, а з 1995 р. завдяки зусиллям єпископа Софрона Мудрого ЧСВВ отримали нове приміщення по вул. Василянок, буд. 64 (*фото № 48*)⁵. Перший навчальний рік студенти Івано-Франківської духовної семінарії розпочали 1 серпня 1990 р. (*фото № 51*)⁶. Невдовзі 25 липня 1991 р. Радою у справах релігій при Кабінеті міністрів України було зареєстровано статут Івано-Франківського теологічно-катехитичного духовного інституту (ІФТКДІ), заснованого на базі духовної семінарії (*фото № 52*). Уже 16 вересня 1991 р. навчальний рік в духовному інституті розпочато з урочисто Літургії в кафедральному храмі за участю владик І. Білика та П. Василика. У своїй проповіді до студентів і гостей владика Іриней підкреслив, що «навчання - це праця, яка важча за фізичну. Але однієї теоретичної підготовки замало. Потрібно сформуватися й духовно, дотримуватися повсякчас законів і заповідей Божих.» (*фото № 54*). Згодом, у березні 1992 р. наказом ректора ІФТКДІ владика І. Білика було призначено кураторів і духівників груп студентів духовного інституту, серед них - професори І. Козовик і С. Кияк, отці І. Чавяк, М. Стягар, І. Луцький. Н. Гуралюк та інші (*фото № 55*)⁹.

Таким чином, процеси легалізації та відродження УГКЦ на теренах Івано-Франківської єпархії стали яскравою сторінкою новітньої історії

¹ о. Я. Лесів. Від легалізації до реабілітації: Окрайці думок про процеси релігійного життя в Галичині // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 35-36. - С. 4-5.

² Див.: Горбань Р., Делятинський Р. Івано-Франківська теологічна академія УГКЦ: традиції та становлення (до 125-річчя Івано-Франківської єпархії УГКЦ, 20-річчя виходу з підпілля Духовної Семінарії та 10-річчя заснування Теологічної Академії). - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. - С. 20-31; Інтерв'ю з Владикою Іринеем Біликом, ЧСВВ - Єпархом Бучацьким. Розмову провів дякон Андрій Моргвас // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата. - Івано-Франківськ, 2007. - С.17-22; Новий Статут Івано-Франківського Українського Греко-Католицького Катехитичного Духовного Інституту // Луцький І.М. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької Церкви. - С.123-126; ІФТКДІ: 3 історії Станіславської духовної семінарії // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ. 1995 р. Б. - С. 87.

³ Архів ІФБУ УГКЦ. - Колекція фотографій.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Архів ІФБУ УГКЦ. - Справа «Накази ректорату 1990 - 1994 рр.».

⁷ Там само.

⁸ Перший день духовного інституту // Нова Зоря. - 1991. - Ч. 25-26. - С. 3.

⁹ Архів ІФБУ УГКЦ. - Справа «Накази ректорату 1990 - 1994 рр.».

Церкви та України. Власне, тому ці події привернули увагу істориків. Одним із перших наукових досліджень процесу легалізації УГКЦ стала стаття Степана Кобути «Політичні аспекти легалізації Української Греко-Католицької Церкви (1987 - 1991)», опублікована 1999 р. в журналі «Людина і політика» (*фото № 56*)¹.

Отже, підсумовуючи наше дослідження, відзначимо, що розроблена Інститутом історії Церкви ІФБУ інформаційно-просвітницька виставка покликана популяризувати об'єктивні знання про процеси насильної ліквідації, підпільного існування та відродження УГКЦ. Деталізоване дослідження окремих аспектів проблеми, попри свою неоднорідність, обумовлену характером і формою виставки, стане добрим матеріалом для популяризації, а малодосліджені тут моменти спонукатимуть майбутніх істориків до поглиблених студій.

Насамкінець зазначимо, що матеріали пересувної виставки **«Від Голгофи через катакомби до Воскресіння»** було популяризовано і представлено широкій громадськості. Так, перших два банери виставки - «Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.» і «Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.» - було презентовано спершу на нараді протопресвітерів (деканів) Івано-Франківської архієпархії УГКЦ 7 березня 2016 р. (з ініціативи ректора ІФБУ о. Олександра Левицького), під час реколекцій на парафії святих Кирила і Мефодія с. Крихівці - м. Івано-Франківськ 8-10 березня 2016 р. (з ініціативи пароха - о. Йосафата Бойка, ЗВС). Згодом цілісна виставка із трьох банерів була презентована на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом (до 70-х роковин)» у м. Івано-Франківськ, 12 квітня 2016 р. (з ініціативи Інституту історії Церкви ІФБУ), а також - під час громадської презентації на базі Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка 21 квітня 2016 р. (з ініціативи громадських діячів Олександра та Світлани Оришко).

Ruslan DELIATYNSKYI, Oleg YEHRESHIY, Lyubov SOLOVKA
«FROM CALVARY TO THE RESURRECTION THROUGH
CATACOMBS»: TO THE 70th ANNIVERSARY OF LVIV PSEUDO
COUNCIL 1946

The article on the material traveling exhibition "From Calvary through the catacombs to the Resurrection" analyzed processes forcible liquidation Church

¹ Кобута С. Політичні аспекти легалізації Української греко-католицької церкви (1987-1991 рр.) / С. Кобута // Людина і політика. - 1999. - № 3. - С. 23-28.

(1945 - 1946 years.) state totalitarian regime, formation and development of the Catacomb Church (1946 -1989 years.) and Revival Church (1980 - 1991).

Keywords: Greek Catholic Church, Lviv pseudo-Cathedral in 1946, the initiative group, catacomb Church, bishops, vicars general, the priests, the movement for the legalization of the UGCC, traveling exhibition, source base.

Додаток № 1: «Шлях на Голгофу: насильна ліквідація Греко-Католицької Церкви 1945 - 1946 рр.»

Додаток № 2: «Шляхами Господніми: долі єпископів і священників катакомбної УГКЦ 1946 - 1989 рр.»

Додаток № 3: «Воскресіння УГКЦ: від катакомб до відродження 1980-ті - 1991 рр.»

**ВОСКРЕСІННЯ УГКЦ:
ВІД КАТАКОМБ ДО ВІДРОДЖЕННЯ
1980-1991 рр.**

ЕПИСКОПИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ УГКЦ (1987-1989): від переслідувань до державного визнання

ВІДРОДЖЕННЯ СТРУКТУРИ УГКЦ (1990-1991)

УКРАЇНІ 1000 років з Христом

НІЯ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ